

Repertori dels manuscrits en llengües romàniques conservats a biblioteques barcelonines

Gemma Avenoza i Vera

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**REPERTORI DELS MANUSCRITS
EN LLENGÜES ROMÀNIQUES
CONSERVATS
A BIBLIOTEQUES BARCELONINES**

Memòria presentada per
Gemma Avenoza i Vera
per optar al grau de
Doctor.

863 Joan de Castellnou. Compendi

F. Miquel Rosell, al *Catàlego*,¹ recull les diverses opinions sobre la importància d'aquest manuscrit entre els de les *Lleis d'Amors*, considerant que és el nucli la «primera compilación de los papeles de los Juegos Florales de Tolosa, núcleo de las posteriores *Leyes d'Amors*, por la frecuencia con que éstas lo citan». En la seva edició, Casas Homs² contrasta el valor dels diversos manuscrits que han transmès el *Compendi*, destacant com el bell aspecte del còdex de la universitat li havia guanyat la confiança dels tractadistes, però que el manuscrit 239 de la Biblioteca de Catalunya presenta el text en millors condicions.

De fet, és l'únic entre els manuscrits del *Compendi* que ve signat pel copista, un català: Francesc Roig, qui va deixar senyal de la seva llengua tot catalanitzant moltes paraules, alhora que demostrava el seu ofici de copista tenint força cura del text.³ Casas Homs, en comparar els tres manuscrits del *Compendi*, diu que

¹ Pàgina 190.

² Joan de Castellnou, *segle XIV. Obres en prosa. I. Compendi de la coneixença dels vicis en els dictats del Gay Saber. II. Glossari al Doctrinal de Ramon de Cornet.* (Ed. Josep M. Casas Homs), 1989.

³ Casas Homs, *op. cit.*, p. 38 destaca en aquest sentit: «De la feina material i de l'interès del copista donen testimoni les correccions, superposicions i raspadures.»

aquest s'adiu més a la imatge d'un «llibre particular de lectura de bibliòfil».¹ De fet, la lletra és molt proporcionada i regular, una cursiva regularitzada per emprar-la com a libreria, que va ésser d'ús molt comú tant al s. XIV com al XV. En la seva regularitat i proporció es veu també la presència d'una mà de la Corona d'Aragó.

Ms. 150

Descripció:

Olim Xn. 10/28/B.n./S QJ; 21-3-8; arm. II-9-8 i 3-8-20; pergami

Folis totals: I + 39 a la guarda proves de ploma, numeració antiga en xifres romanes, al marge superior dret, va sense cap errada del foli i al xxxviii. Dimensions 220 x 145 mm; 1 col., ceixes: [27 + 138 + 35] x [16 + 104 + 25] mm (foli .iiii.); 28/30 línies per pàgina; forats rectes als quatre angles de la caixa, semblen fets sobre el cantó carn. Llibre format per cinc quaderns: un binió, un quaternió i tres quinions. No es veuen reclams.

Enquadernació: En pergami, bona; s'havia utilitzat abans per a les tapes d'una «Física, tom. II». A la teixa: «Castellnou i Poetica».

Ornamentació: Caplletres en vermell i blau, caligrafiades i amb dibuixos vegetals. Altres detalls: els calderons alternen vermell

¹ Ibidem. p. 39.

blau, títols en color.

Conservació: Bona.

Data: catàleg s. XIV finals

Antics possessors: Bernat Ramon Fivaller. Al full de guardes: «Lo compendi della conexasa ; es de Bernat Ramon Fivaller», Convent de Sant Josep C.D. de Barcelona.¹

Folis obra: 1-39v

Autor: Johan de Castellnou

Títol: Compendi de la coneixença dels vicis que poden esdevenir en los dictats del Gai saber

Llengua: Provençal

Copista: Francesc Roig [Franciscus Rubei]

Dedicat a Dalmau de Rochaberti

Data catàleg: s. XIV finals

Prosa

Incipit

Títol: 1r. Aquest es lo compendi de la conaxença dels vicis que ; poden esdevenir en los dictats del gay saber (...) lo qual compendi ha feyt Johan de Castellnou

¹ Vegeu Casas Homs, I, p. 38.

Dedicatòria: 1r. Al noble e discret en Dalmau de Rochaberti
fili ; que fou del molt noble en Dalmau, de bona memòria,
vescomte de Rochaberti

Text: 1r. Car mant hom dupte quels son aquelles letres; 1r-
1v. uicis que son atrobats ; fora sentença serua rectoricha;
1v-2r. ses merçe solia ca ual ; car això es entendent; 2v-3r.
blasmat axi del de les semblants ; De la terça manere de
replicacio

Explicít: 38r., 1 principals no streyon les leys; 38r. [fi] sen
traneten nostra leys; 38v. [fi del text] en re ; uolem estar
a correccio d'omes entendens

Taula: 38v. Del vici appellat replicacio .i.; 38v-39r. de la
figura appellada epinalensis .viii. ; de la figura appellada
epizensis .vi.; 39v., 1 diffinicions de trobar .xxviii.(...) ¹
39v. dels dictats no principals d'estampida .xxxvii.¹

Colofó: 39v. Finito libro sit laus et gloria Xristo ; Qui
dedit expleri laudet mente fideli ; viuat in celis Francis-
cus Rubei nomine Feiix. A.M.E.N.

BIBLIOGRAFIA

1 BIBLIOGRAFIA SOBRE EL MANUSCRIT

1.1 Catàlegs de la Biblioteca

F. Miquel Rosell, *Manuscritos de la Biblioteca Universitaria de*

¹ Casas Homs, en editar el Compendi, transcriu les taules d'aquest manuscrit i les del de la Biblioteca de Catalunya, per tal d'oferir testimoni de les coincidències i divergències entre ambdós textos.

Barcelona, I, p. 189-190

1.2 Repertoris bibliogràfics

Brunel, *Bibliographie*, núm. 38, p. 13

Massó, *Repertori*, I, p. 77, p. 260-265, ms. g.

2 EDICIONS

2.1 Del manuscrit

Joan de Castellnou, segle XIV. *Obres en prosa. I. Compendi de la coneixença dels vicis en els dictats del Gay Saber. II. Glosari al Doctrinal de Razon de Cornet.* (Ed. Josep M. Casas Homs), 1969

164 Jardinet d'Orats

Molts són els que s'han ocupat d'aquest manuscrit, atès que conté nombroses obretes catalanes d'interès. Més tardana fou l'atenció que se'l donà pel fet d'incloure composicions castellanes, de fet molt interessants, perquè pertanyen a una època en la qual els poetes catalans escrivien alhora en català i en castellà. Està per fer encara l'estudi sobre el valor de l'obra castellana d'aquests poetes que tenien una important producció en català, pel que significa d'entrellaçament de llengües i cultures.

Pel que fa a l'estat del manuscrit, val a dir que ens ha arribat en estat fragmentari; hi manquen diverses pàgines¹ i la relligadura actual està una mica deteriorada; sortosament, part dels fulls perduts es conserven reproduïts en fotocòpies procedents de l'arxiu d'en Ramon Miquel i Planas, avui a la Biblioteca de Catalunya.

Conté també algunes poesies en italià que van ésser editades ja fa temps per Sanviseti² i una composició en llatí i castellà que es

¹ Aquesta pèrdua es produí entre la primera descripció del *Jardinet* per Massó Torrents a la «Bibliografia dels antics poetes catalans», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, V (1913-1914) i l'any 1958, data del catàleg de la Biblioteca.

² Sanvisenti, B. *I primi influssi di Dante, dal Petrarca e dal Boccaccio sulla letteratura spagnola*, 1902

troba també al cançoner de l'Ateneu.²

El tipus de lletra, una cursiva menuda però proporcionada i amb molt poques abreviatures, s'apropa a l'emprada als ambients de la cancelleria; de vegades la tinta s'ha menjat el paper o bé hi ha petites taques que desfiguren el traçat d'alguna lletra. El copista, un notari, que signa amb el seu nom, Narcís Gual, ha fet servir una lletra semblant a la que s'usaria per a una escriptura pública.

Ms. 151

Descripció:

Olim 21-4-1, 2-4-2, X-10-16, IX, G. 627; paper, amb filigranes: 1.) Ocell coronat amb les ales obertes (àliga), tallada pel plec, eix horitzontal, 48 x 40 mm, f. 22. 2.) Columna sencilla, tallada pel plec, eix horitzontal, 52 x 15 mm, f. 28-31. 3.) Castell del qual surt un ocell coronat, tallada pel plec del paper, eix horitzontal, 55 x 25 (aprox.), f. 21; * Valls Subirà núm. 1806, documentada a 1484. 4.) Tisores obertes amb un signe sota, tallades pel plec, eix horitzontal, 63 x 18 mm, f. 113-114, Briquet núm. 3700, documentada a 1469. 5.) Columna amb capitoll, tallada pel plec, eix horitzontal, 49 x 25 mm, f. 4. 6.) Corona, (podria dur alguna altra cosa), eix horitzontal, 38 x 30 mm, f. 260, Briquet núm. 4730, documentada a 1448-1449. 7.) Cor oval del

² Vegeu Aramon i Serra, A. «Algunes poesies bilingües en cançoners catalans», *Estudis Romànics*, IX, 1961, p. 85-126

qual surt un traç amb una aspa, tallada pel plec, eix horitzontal, 60 x 23 mm, f. 97-98, Briquet n.º 4305, documentada a Perpignan, 1479, foix, 1480, Piemont, 1481-188, Narbona, 1482, Lautrec, 1483, Perpignan, 1493-1494. 8.) Columna sense remat, tallada pel plec, poc visible, eix horitzontal, 60 x 20 mm, f. 46-51. 9.) Columna amb capitell, en surt una creu, tallada pel plec, eix horitzontal, 65 x 15 mm, f. 8-11. 10.) Guant amb els dits separats, tallat pel plec, eix horitzontal, 36 x 21 mm, f. 138-144. 11.) Columna sense cap remat, tallada pel plec, eix horitzontal, 65 x 25 mm, f. 52. 12.) Columna senzilla, tallada pel plec, eix horitzontal, 70 x 17 mm, f. 46.

Folis totals: III + 284 + IV (guardes en blanc), foliació antiga a ploma, rodejada per un traç rectangular en el marge superior dret, evidència que s'han perdut folis (122, 125, 141-143, 150, 162-163 i 200); modernament hi ha una altra a llapis que ignora les llacunes i una altra a partir del f. 2. Dimensions 202 x 143 mm; 2 col.,¹ caixes: 155 x 100 no massa regulars. Al foli 66 es veu un cosit fet amb cordill, amb puntades molt grosses. Reclam vertical al marge inferior dret, molt enganxat al plec, visible al foli 71v.

Enquadernació: en pergami, moderna; té les tapes despreses. A la teixa: «Jardinet ; de ; Orats ; ms. 151 ; B. U. B.»

¹ El text del *Jardinet* que considerem és a dues columnes, la resta del manuscrit està escrit a una sola columna.

Ornamentació: Caplletres algunes en una altra tinta. Altres detalls: algún títol en vermell; entre les estrofes «cobla» en color.

Conservació: mitjana, afectat pels corcs

Data: còpia 1486

Antics posseïdors: Convent de Sant Josep, C.D. Barcelona vid. Villanueva, *Viaje*, XVIII, p. 224.

Folis obra: 284 + guardes

Autor: Diversos autors

Títol: Jardinet d'Orats

Llengua: Castellà

Copista: Narcís Gual

Data còpia: 1486

Data catàleg: 1486

Prosa i vers

Incipit

Títol: [Guardes, lletra del s. XVII-XVIII] «Llibre intitulat 'Jardinet de Orats' compost per diverses proses y rims en moltes lengues [...] lo comte Oliva, Moreno y Scriva, valencia.»

Text: 1r. La vida de sancta Anna, feta per lo magnífic mossen Roig de Corella; 1r-1v. ab la corporal bellea axi ; concordas

d'on tots la qui la vehen; 1v-2r. del Rey Messies supplicauen
 ; per que vehen ya acabar; 2v-3r. atals paraules fen principi
 ; O^m Deu infinit do

Explicit: 280v. in die tue obitus. Ffinis. Fonch acabat de
 scriure lo present llibre, intitulat "Jardinet d'Orats" en lo
 any MIIII88

Taula: 281r. Rúbrica de totes les obres contingudes en lo
 present libre, scrites de mà de mi, Narcís Gual, notari, del
 qual son scrites l'any de la Nativitat de N.S. 1488 (...)
 283r., 1 Prolech en la istòria; 283r. [fi] de Barchinona ...
 227 [taula]; 283v-284r. darse pot ... 289 ; Resposta de
 Francesch Alegre; 284.r [fi] altres tres a ella mateixa ...
 ibidem.

BIBLIOGRAFIA

1 BIBLIOGRAFIA SOBRE EL MANUSCRIT

1.1 Catàlegs de la Biblioteca

F. Miquel Rosell, *Manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, p. 191-197

1.2 Repertoris bibliogràfics

Dutton, *Catálogo-Índice*, BU1

Faulhaber, BOOST3, 35

Massó, *Bibliografía*, p. 195-203

2 EDICIONS

2.1 Del manuscrit

Llibre intitulat Jardinet de Orats. Fragments inédits trets de un

ms. del XVè al XVIè segle. (Ed. Bulbuena, A.), s.d. [1897]
 Llibre intitulat *Jardinet de Orats*, compost de diverses strofes y
 rims en molts llengues. (Ed. Bris, F.P.), 1868-1869

3 ESTUDIS

3.2 Sobre l'obra

Aramon i Serra, R. «Algunes poesies bilingües en cançons catalanes», *Estudis Romànics*, IX, 1961, p. 85-126

Aramon i Serra, R. «Dues cançons populars italianes en un manuscrit català quatrecentista», *Estudis Romànics*, I, 1947-1948, p. 159-188

Burgaya, Cecília, «Retrobament d'uns textos perduts del *Jardinet d'Orats*» *Estudis de llengua y literatura catalanes*, XIV, *Miscel·lania A. M. Badia Margari*, 6, 1987, p. 293-298

Cátedra, P. M. *Poemas castellanos*, 1983, p. 107

Massó, *Bibliografia*, p. 195-203

Sanvisenti, B. *I primi influssi di Dante, dal Petrarca e dal Boccaccio sulla letteratura spagnola*, 1902

Jardinet d'Orats, ms. 151. Poemes

151.1

36r. (*) Rúbrica: Otra respuesta de Romeu Llull a les mismas coplas del señor conde d'Oliva en castellano

L'Oliva vos conde, senyor muy discreto,

Autor: Romeu Llull.

Llengua: Castellà. Versificació: ABAACDCCD; dodecasíl·labs amb

algún endecasíl·lab; 3-10.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanas*, I; Dutton, 3649

Notes: (*) Reiligat avui com foli 36r. és el foli 124v. de l'antiga numeració. Poema dedicat al Compte d'Oliva.

151.2

123r. **Rúbrica:** [Cobles castellanes fetes ab molt elegant stil per la senyora Desval] (*)

El dolor de mi cuidado

Autor: Desvall.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abab; octosíl·labs; 1-4.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanas*, II; Dutton, 1961

Notes: (*) Títol que apareix a l'index f. 262r. Bulbena dóna aquesta estrofa i les següents com un sol poema; Cátedra també, donant-lo com: «glosa de refrán en cuatro coplas de arte menor».

151.3

123r.

Pues tan sanyoso conmigo

Autor: Desvall.

Llengua: Castellà. **Gènere:** glosa. **Versificació:** ababbcbc; octosíl·labs; 4-8.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanas*, II; Dutton, 1961

151.4

124v. **Rúbrica:** [Part de un proces judiciari o criminal fet per

una Senyora con la menen a sentenciar en castella](*)

Manda amor y su justicia

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. Versificació: abaabodcd; octosíl·labs; 4-10.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, III; Dutton, 3751

Notes: (*) Títol que apareix a l'índex, f. 282r. Segons Cátedra són 4 coples castellanes.

151.5

124r. Rúbrica: Lhianeta a Grimalte desía la següent coble

Si los gozos desseados

Autor: Alonso de Córdoba. Atribuició: Lhianeta

Llengua: Castellà. Versificació: abaabodcd abaabodcd; octosíl·labs, I, II i III, 7 i 9 són tetrasíl·labs; 2, 11-9.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, VI; Dutton, 4564

151.6

123v.

A un que fama ofende

Autor: Romeu Llull.

Llengua: Castellà. Versificació: abba; octosíl·labs; 1-5.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, IV; Dutton, 4206

151.7

123v. Rúbrica: Otra

Si por ser de vos amado

Autor: Ronsu Llull.

Llengua: Castellà. **Versificació:** aba[.]ooocabab; octosíl·labs;
1-12.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, V; Dutton, 4207

Notes: El vers 4 està tallat

151.8

124r.

Vencí por no ser vencido

Autor: Ronsu Llull.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abaab ododabaab; octosíl·labs;
(4), 1-9.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, VII; Dutton, 3667

Notes: Primera estrofa «Yo beuia libertado».

151.9

124r. **Rúbrica:** Note con coble

Guay de mí, triste cativo;

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. **Gènere:** note. **Versificació:** abba
oddcabba; octosíl·labs; (5), 1-9.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, VIII; Dutton, 3669

151.10

124r. **Rúbrica:** Otra per absència de partida

Fenescer veo mi vida

Autor: Arnau.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abaab odoabaab; octosíl·labs; (5), 1-9.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, IX; Dutton, 3670

151.11

124v. **Rúbrica:** Tenlayers. **Bernat Durall.** Secalm. Bernat Durall truxo por cima a un castillo y desía la letra

A sufrir penes aquí

Autor: Bernat Durall.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abab; octosíl·labs; 1-4.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, X; Dutton, 4170

Notes: Títol que encapçala el foli: «Esto fue unes justes o torneig en Barcelona a 22 d'abril any 1486 y estos son los motiuos i ximeres».

151.12

124v. **Rúbrica:** Secalm truxo por cima a una sepultura y desía la letra

Mi más crecida tristura

Autor: Secalm.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abab; octosíl·labs; 1-4.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, X; Dutton, 4171 S 4170

151.13

124v. **Rúbrica:** Aventures. **Reiadell** truxo por cima a una muela

de barbero y dezía la letre

Es esta rueda ni mal

Autor: Reiadell.

Llengua: Castellà. Versificació: abab; octosil·labs; 1-4.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanos*, X; Dutton, 4172 S 4170

151.14

124v. Rúbrica: Estaper truxo por cimera un alber con un nido de paxeritos y dezía la letre

Y todos seran idos, sino uno:

Autor: Estaper.

Llengua: Castellà. Versificació: abb; 11 8 8; 1-3.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanos*, X; Dutton, *Catálogo-Índice*, 4173 S 4170

151.15

124v. Rúbrica: Cervatos truxo por cimera a una anguila con una mano y dezía la letre

La que yo cativo sirvo,

Autor: Cervates.

Llengua: Castellà. Versificació: abb; 8 9 8; 1-3.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanos*, X; Dutton, 4174 S 4170

151.16

124v. Rúbrica: Horyon truxo por cimera una reina y dezía la letre

Reina de dicha crúel,

Autor: Horyon.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abb; 8 8 4; 1-3.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanos*, X; Dutton, 4175 S 4170

151.17

124v. **Rúbrica:** Semenat truxo por cima una hidra con siete cabessas y desía la letre

Quanto danya la crúesa

Autor: Semenat.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abab; 8 4 8 4; 1-4.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanos*, X; Dutton, 4176

151.18

125r. **Rúbrica:** Vicens truxo por cima un monton de piedras con una crus y desía la letre

Si quien dio fin a mi vida

Autor: Vicens.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abb; octosíl·labs; 1-3.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanos*, X; Dutton, 4177 S 4170

151.19

125r. **Rúbrica:** Marquete truxo por cima un cedás con dos simios que lo tenien por la mano y desía la letre

Chale los robos d'amor

Autor: Marquete.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abb; octosíl·labs; 1-3.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, X; Dutton, 4178 S 4170

151.20

125r. **Rúbrica:** Sepila truxo por cimera un plegador de brocat con la tala medio fecha y media por fazer y dezía la letra

Es mi vida la que veis,

Autor: Sepila.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abab; octosíl·labs; 1-4.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, X; Dutton, 4178 S 4170

151.21

125r. **Rúbrica:** Otra

El speransa del subir

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. **Versificació:** aa; octosíl·lats; 1-2.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, X bis

Notes: Dos versos escrits al costat del dibuix.

151.22

125r. **Rúbrica:** Meniareis truxo por cimera una gran jerra lena de moneda y dezía la letra

Vos sois tesoro hallado

Autor: Meniareis.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abab; octosíl·labs; 1-4.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, X; Dutton, 4180 S 4170

151.23

125r. Rúbrica: Truxo un otro por oíera tres cabridos y desía la
letre nasiendola por Beatris

Mirat señores, que alló,

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. Versificació: abab; octosíl·labs; 1-4.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, X; Dutton, 4161 S 4170

Notes: Dedicat a Beatriu.

151.24

125r. Rúbrica: Gormiron de cortines con sos testos?

Y con vos conosció yo

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. Versificació: abcb; 8 6 7 6; 1-4.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, X bis

Notes: Al costat hi ha dibuixat un castell amb tres torres,
bandera i una escala.

151.25

125v. Rúbrica: Glosa sobre la incigna canción «De vos y de mí
quexoso»

Pues las ansias de quereros

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. Versificació: ababodcd; octosíl·labs; 12-8.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, XI; Dutton, 4163 G 1659

151.26

126r. Rúbrica: Canción

Quien tanto veros desea,

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. Versificació: abab oddcabab; octosíl·labs;
(4), 1-8.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanos*, XII; Dutton, 1090

151.27

126r-127r. Rúbrica: Glosa sobre la canción

Cresse en mí un gran desseo

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. Versificació: abcdbdc; octosíl·labs; 11-8.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanos*, XIII; Dutton, 4184 G
1090

Notes: Cada estrofa es tanca amb un vers de la cançó glossada.

151.28

127r. Rúbrica: Mote

Ay, qué mal hize en miraros.

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. Versificació: a; octosíl·labs; 1.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanos*, XI; Dutton, 4185

151.29

127r. Rúbrica: Glosa

Para jamás olvidaros,

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. Versificació: abba oddcabbba; octosil·laba;
(5), 1-9.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, XIV; Dutton, 6652 M
4185

151.30

127r-128v. Rúbrica: Siga otra glosa sobre esta canción que hizo
Pinar

Después de seros ausente

Autor: Pinar.

Llengua: Castellà. Versificació: abaabcdcod; octosil·laba;
14-10. Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, XV; Dutton,
6653 G 6652

Notes: Cada estrofa es tanca amb un vers de la cançó anterior a
la qual glossa.

151.31

126r. Rúbrica: Note

Ya ni ver nunca vos viera

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. Versificació: a; octosil·laba; 1.

Bibliografia: Dutton, 4186

151.32

128r. **Rúbrica:** Glosa de este mote que una dona com si levava
Pues no consiente ventura,

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abaab odooddedi; octosíl·labs;
(5), 1-10

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, XVI; Dutton, 4187 M
4186

151.33

128r. **Rúbrica:** Mote

A la postre se verá.

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. **Versificació:** a; octosíl·lab; 1.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, XVII; Dutton, 4241

151.34

128r-128v.

Si vuestro tanto querer

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. **Versificació:** abaab odoodabaab; octosíl·labs;
2,5-10.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, XVII; Dutton, 4194 M
4241

151.35

128v. **Rúbrica:** Mote

Ni sabe-l dolor que siento.

Autor: Anònia.

Llengua: Castellà. Versificació: a; octosíl·labs; 1.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, XVIII; Dutton, 4188

151.36

128v.

Encubre su gran valer

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. Versificació: abab cdcdcb; octosíl·labs;
(4), 1-8.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, XVIII; Dutton, 4189 N
4188

151.37

128v. Rúbrica: Note

Con fuerza d'amor forzado.

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. Versificació: a; octosíl·labs; 1.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, XIX; Dutton, 4190

151.38

128v.

Con un dolor que no fue

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. Versificació: abab cdcdabab; octosíl·labs;

(4), 1-8.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, XIX; Dutton, 4191 M
4190

151.39

128v. **Ríbrica:** Mote

Con un forçado querer.

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. **Versificació:** a; octosíl·lab; 1.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, XX; Dutton, 4192

151.40

128v.

Si queixa d'amor fatiga,

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà. **Versificació:** ababodabab; octosíl·labe;

(4), 1-8.

Bibliografia: Cátedra, *Poemas castellanos*, XX; Dutton, 4193 M 4192

151.41

139r.

Pulcris es ut ydumea

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà i llatí. **Versificació:** abba; octosíl·labe;

13-4.

Bibliografia: Dutton, 2781

Notes: E. Aramon i Serra, «Algunes poesies bilingües en cançoners catalans», *Estudis Romànics*, IX, 1961, p. 88-92.

151.42

246r.

Mi dolor es de tal mena

Autor: Francesc Alegre.

Llengua: Castellà. Versificació: abba oddbabba; octosíl·labs; 1-12.

Notes: Versos transcrits darrera d'un text català en prosa. r. 243v-246r. «Rahonament fingit entre Francesch Alegre y Speransa trames per ell a una donna».

151.43

266r. Rúbrica: Laors del Illmo. Sor. duche de Calabria

¿Qué fazeis, o trobadores?

Autor: Romeu Llull.

Llengua: Castellà. Versificació: ; 6-8.

Bibliografia: Cátedra, *Poesas castellanos*, XXI; Dutton, 4196

Notes: ...l Duc de Calàbria. Loors. C. Burgaya ha publicat recentment les tres primeres estrofes d'aquest poema, reproduint-les de les fotocòpies avui disponibles a la Biblioteca de Catalunya, ja que aquests fulls del manuscrit s'han perdut.

151.44

266r-267r. Rúbrica: Cansons italianes fetes per Romeu Llull

trobant-se desdenyat de una dona

Si un tempo te fui grato

Autor: Romeu Llull.

Llengua: Italià. Versificació: abab cdcd; (4), 8-8.

Bibliografia: Sanvisenti, *I primi influssi...*, p. 432-433.

Notes: Avui s'ha perdut el quadern que contenia aquests poemes; a la Biblioteca de Catalunya hi ha una còpia fotogràfica trobada recentment. Vegeu l'article de Cecília Burgaya.

151.45

267r. Rúbrica: Strambots de eodem

Non voler dar ad chi non po[te] il dono

Autor: Romeu Llull.

Llengua: Italià. Versificació: abababab; 1-8.

Bibliografia: Sanvisenti, *I primi influssi...*, p. 434

Notes: Aquesta cançó era a un foli que avui s'ha perdut. Vegeu art. citat.

151.46

267. Rúbrica: Altra canzone

Non mente quel mott'anticho

Autor: Romeu Llull

Llengua: Italià. Versificació: abab cdcdab; (4), 2-8.

Bibliografia: Sanvisenti, *I primi influssi...*, p. 434-435

Notes: Poema avui perdut, vegeu article citat.

151.47

267. Rúbrica: Strambotto

Preglio (...) non m'è gradito

Autor: Romeu Llull.

Llengua: Italià. Versificació: abababab; 1-8.

Bibliografia: Sanvisenti, *I primi influssi...*, p. 435

Notes: Mateix comentari que per al poema anterior.

151.48

267. Rúbrica: Altra

Chi cieco prende per guida

Autor: Romeu Llull

Llengua: Italià. Versificació: abab cdoddbab; (4), 5-8.

Bibliografia: Sanvisenti, *I primi influssi...*, p. 435-436

Notes: Mateix comentari que per als poemes anteriors.

151.49

267. Rúbrica: Strambotto

Ne'l diavolo serve ne ad Dio

Autor: Romeu Llull.

Llengua: Italià Versificació: ababcb?b; 1-8.

Bibliografia: Sanvisenti, *I primi influssi...*, p. 436

Notes: Mateix comentari que per als poemes anteriors.

151.50

267v. Rúbrica: Cancó de quatre langatges

Di te dir tanti guai

Autor: Romeu Lluï.

Llengua: Italià. Versificació: abba odod abba; 3-4.

Bibliografia: Sanvisenti, *I primi influssi...*, p. 437; Dutton, *Catàloga-Índice*, 4197

Notes: Mateix comentari que per als poemes anteriors.

151.51

268r. Rúbrica: Canción

[Pues mi muerte desseéys.]

Autor: Anònim.

Llengua: Castellà Versificació: abBa odde abBA; cançó amb represa; 1-12.

Bibliografia: Càtedra, *Poemas castellanos*, XXII; Dutton, 4198

PART II. Textos

Els textos s'han transcrit respectant en tot moment la lectura original. S'assenyalen la resolució de les abreviatures marcant-la amb cursiva. Les amalgames s'han desfet emprant apòstrofs i punts volats. S'ha regularitzat l'ús de -i- / -j- i s'ha puntuat.

Vite di Santa Margherita Ms. 1601 de l. Biblioteca de Catalunya

[lr. (a)] Qui chomenza la legienda et pasion di santa Margarita
verzene et martire de miser Jesu benedeta

Signori, per Dio hognuno intenda

questa nobele legienda

translatada di la scriptura,

per ho ch'ela pareva obscura

a gran parte di la gente

5

che letera non è seguente.

Munego fu di una abadia,

di la più bela che ma sia,

(i diró, e ch'io non menta,

di la cità fu io di Piasenza).

10

Li havi la legienda olduda,

et distesa la ho disponuda;

in tal modo la ho distesa

che claramente la è intesa.

Par chui Jesu Cristo lo mantegna

15

et bona ventura l' vegna,

et anvi simeimente

et a tuta bona gente.

El suo dir el suo parlar

si chome^{sa} chusi my par. 20
 Priegone di una cosa:
 che hogniun alda¹ et stia l' posa,
 signori a done state in pace
 et ascholtate se'l vi piace,
 e se io dirò pur bene 25
 non è rascn né si chonviene
 che a d'alchun el ze dispiaza,
 ma dolzemente ascholti e taza.
 Si chome servo a suo maestro, 30
 rigraciamo Jesu Cristo 29
 che mi dia tal vitoria
 tal sienzia e tal memoria
 ch'io dispona sta lagienda,
 si che bene ognion [...]

pechatori et p[echatrice] 35
 intenda ben quello [...] a [...]
 or al nome dice [...] tor
 el qual [...] ator
 I volgio chom[...]

et ben[...] al dir² 40
 di una lazienda molto bela
 [...]ntissima donzela
 [fu molto] fidel a Dio;

¹ [Sic] <alda>.

² <oldir> (?)

el spiritu santo fu in lie,
 fin ch'ela fu in questa vita. 50
 La hebe nome Margarita.

[1r. (b)]

chusi si trova nela suo giesta
 et la scrittura el manifesta
 da saper quelì che legier sano:
 ch'ela fo fiola de un pagano, 50

d'un zentilisimo patriarcha
 a chi a mestier che Dio I parcha,
 perché io credo che'l è perdù
 esendo idolatra chome co^a aldù.

El non credea in Dio verace 55

chome i cristiani face:

anci adorava una figura
 fato di pietra e de pentura:
 el era un idolo sculpito
 tuto coperto et rivestito, 60

....

....

et era certo sordo e muto
 chome chosa che era tuto
 fato di prieda lavorato, 65
 et di sopra in dorato.

....

^a Grafia dubtosa <co>, <eo>, potser sigui <çò>.

Olibrio adorava quello	
et suo speranza hauea in elo,	70
per bon dio et perfeto	69*
si li stava molto suzeto	70bis
chom-a santo et benedeto,	72
lu adorava quel Machometo,	71
e si'l tenia per su signior	74
et faceali grande honor.	73
Or diemo de la fantina,	
che esendo picholina,	
la suo madre la transmise	
da una sua nutricharise	
che la douese nutrichar	
et amonir et chastigar.	80
Lutana da lei quinde se zornate	
che stava fuor di la zitade	
....	
....	
....	85
....	
....	
....	
....	
....	
....	90
....	
....	

....

....

questo li advene una fia	94bis
che esendo lei in un prà	95
dove secho havea menate	
fantine che era di suo etate	98
che era nate in quella tera.	97
Et era li venute volontiera	98bis
et guardando per la via	
vide venir gran chavaleria	100
et chognoseno di presente	
conti e marchesi e altra zente	
et in mezo di cholor	
era Olibrio inperador	
che venia dala cità	105
per adorar la vanità	
et per distrugier i'altra zente	
che non faceva il someiente	
[lv. (a)]	
Guardando lui la donzela	
chusi adorna et chusi bela,	110
sib ^a li vene in piaquimento.	*
et per haver el suo chontento	
Lui chiamò i suo serventi	
che a lui era piui fidenti,	

¹ [Sic.]

et si li fece comandamento 115
 soto pena di sacramento
 che doveseno complir e far
 quello li voleva comandar.
 A quella donzela i[o] ve mando: 120
 che esa¹ fasi el mio comando 119#

 ch'ela me debi consentir
 que'l I' volgio ahobadir 122bis
 et si diventa mia amicha;
 s'ela è anzila si vel dica,
 che io la farò esser francha 126
 se le forze non mi mancha. 125#
 Poi la torò per mia muier
 charamente e volontier,
 e si averà in balia
 el tesoro di chasa mia. 130
 Chome l'imperador haue comanda
 ai mesazi la ambasa
 si chome fu suo talento,
 lor senza dimoramento #
 a l'imperador loro se inchina 135#
 et andose alla fantina²
 et chome i fono apreso a lie, #

¹ Podria ésser també <ela>.

² Vers de molt mal llegir.

quela i trovano in pie
 et si filava la suo rocha,
 piena di banbas¹ o stopa 140
 Et chome lei si fu achorta,
 deventosi tuta morta,
 et si ave si gran² teror
 che non li ristó el suo cholor.
 Li mesazi la salutano 145
 et si la prese per la mano
 et voltola verso de si.
 Et chome la vide chusi 147bis²
 l'altre dise: «non fate vilania 148

 ma andate a la vostra via 150
 et si ve parti di questo luocho
 ch-el non ne piage questo zuocho
 Questo mi par gran falimento

 da poi chel non n'è suo piaquimento». 155

¹ Grafia dubtosa.

² Interpolació relacionada amb el vers següent, diferent de totes les altres versions. Introdueix la idea de l'horror, de la pietat que a les altres noies produeix el gest de Margarita. Per salvar després el ritme fon en un els versos 148-149, amb el que resulta un vers excessivament llarg, 10 síl·labes; que sembla tenir origen no en una irregularitat de la còpia sino més aviat en la rememoració.

Et lor rispouse saviamente:

«Madone, sia el suo piacimento,

chusi siano tuta fiata

158bis*

per questo non sia lei irata,

158bis*

[lv. (b)]

se le ofesa munda li sia

*

et non se'l tenga in vilania.

160

Che nui siamo dei chavalieri

ambasatori et mesazieri

de Olibrio inperator

che vui save che è signor

de chasteli et de zità

165

lui a piena podestà

di chomandar chome el sole

quelo li piازه e zio che'l vole.

El ne a chomeso una ambasiata

la qual li diremo privata

170

a sta fantina che è qui.

Et la ambasata a chusi:

*

se loi^a piace, nula diremo,

se no, nui save torneremo.»

Alora la verzene biata

175

si fo in tera inzenochiata,

levò le mane in oriente

et pregò Cristo ompotente:

* S'hauria de corregir <lei>?

«Misericordia -disse quella-
 habi di me, tuo ancilla, 180
 perche Tu sai che io te amo,
 misericordia e si te chiamo!
 verasio Dio che me ai in balia,
 tu defendi la anima mia
 che prender non la posi ne ligar 185#
 cholui che la a presa per danar, #
 el mio nemicho inperator
 che me a manda anbasator
 homeni sozi e malvasi.
 Da lor me defendi se'l ve piase! 190
 et se per vui non son difesa
 vedo signior che io son presa
 come pese in amo son prenduta
 [se da voi] no son defenduta. #
 N[...] vi chiamo, dolce mi Sier, 195
 [s...] ch-el fa mestier!
 [deme un anz]olo che mi difenda
 che questo malvasio non mi prenda

 200
 che io non ho forza ne vigor
 se non da vui mio Signior
 fe nel [...]
 che mi si cho [...]

	513
che mi cho ^o forti et [...]	205
per tal modo che [...]	
....	
....	
Or Jesu Cristo padre [santo]	
....	210
....	
chuo ¹ primo soto [...] manto	211bis
Quando verz ^{ne} [...]	211bis
ave questa oracion chomplita	
[2r. (a)]	
li mesari ch'erano li,	
vedendola orar cusi,	
non sté più né dimora,	215
andóo a lo inperador et si l'achusa.	
Quando l'inperador lo vide venire,	
si chomenza a parlar et dir:	
«Che avete fato me lo diti,	
che me parete si smariti!»	220
Et lor cho ^o minziò a chontar	*
chome illa a trovò filar,	
....	
et un di lor la prese per mano	
et la fantina cho ^o afano	225*
....	

¹ Lectura dubtosa, podria ésser <qu'io>.

have paura, et incontinente	#
....	
chiamò Dio onnipotente;	230** ¹
et si se volse in oriente	229**
et si fece similmente;	230bis**
«O verasio Dio -dise ella-	#
io mi chiamo tuo anzila».	#
....	
....	
Nui credemo ch'ela zase	235#
nela horazion ch'ela fase.	
Qui rispose chon gran furor	
Olibrio imperador:	
....	
«Qual è quel dio ch-la adora».	240
Et li mesazi li dise allora:	#
«Del gran dio che nui adoremò	
si li dise nui non dicemo;	242bis**
nui dicemo de un maestro	
che si apela Jesucristo,	
crucifiso ogniun el dixè	245#
che i zudei el crucifixe;	#
in lui spera et in lui crede	
et si lo adora chome si vede	#

¹ S'han marcat amb un asterisc aquells versos que tenen l'ordre canviat respecte a l'edició crítica de Weiss i amb # els que tenen una forma diferent.

....

et si lo tien per suo signior

250

et a lui ha el suo amor,

#

....

certo tropo ne incresea

#

la parola che lei dicea,

ne volese nola più aldi

255

....

e si vel se mo[...].»

256bis#

Quando Olibrio [...]

de iniquita aba[...]

Che'l non ii pot[...].

done [...]

259bis#

....

260

....

....

....

....

[...] per al tuo ligniazo

265

[...] a di qual parazo?»

[...] fantina li respose

humieimente in plana vose:

-[...] la dise- «io sou nata

[...] o d[...]cho [...]ata

270

[2r. (b)]

e sí li dirò la regione

a di qual seneracione,
 e son di nobel parenta,
 fiola d'un sentil patriarcha,
 quel è mio padre veramente 275
 et ho molti altri parente
 in Antiochia bela cità 278*
 li son nata in verità.» 277*
 Dise el imperador: «or me di il vero,
 che dil certo volgio savero, 280
 chome tu si chiama e dita?»
 Et lei rispose: «Margarita.»
 Dise lo imperador: «hor mi dimoza
 se tu anzila o se tu francha?»
 285
 Io non son francha, ma anzila
 di Jesucristo e chusi m'apela
 vero Idio, padre santo, 287bis
 a chui piace avarmi tanto,
 che si lasò marturizar
 per difender et richonprar 290
 la zenerazihon humana
 per chui son fata cristiana.»
 «O Margarita -dise el re-
 in qual dio a tu maior fo?
 E qual è quello che più tu ami, 295
 che tu adori e che tu chiami?»

E Margarita li respone:

«Cristo, che per nui fo posto in crose

per nui redemir e guarir,

et per lui [...] lo o morir,

300

ch'el si truova nela <in>¹ storia

que per lo su amor si va in gloria,

et anche dica la scriptura

che lui fe hogni creatura,

Quel so ben che Dio verace

305/*308

lui adoro e si me piase.

305

Lo imperador dise: «ben te o intesa,

[...] ben che tu è presa

[...]r tal pensier,

sapi certo ch'el t'a mestier

310

....

....

se tu farai chome io

et adorerai el mio dio

io ti farò si grande honor

315

che dona non lo have mazor,

io te meterò tuto in balia

el tisoro di chasa mia

qui certo e in abtra parte

tu sara dona sopra l'altre.

320

¹ El copista possiblement copiava d'un original escrit també vers a vers i copià l'<in> del rangló següent.

Et se non farai quello ti dico
non harai più mortal nemico

#

[2v. (a)]

Chome serto l' te farò,
né pietà de ti haverò,
né di baleza che sia in ti,

325

et dil fermo dicho chusi
che io te farò marturizàr
ne da me poterai schanpar
che non ti faza tuor la vita.

Chusi rispose Margarita:

330

«Miser, questo non ti vale,
perche el non è pena corporale

....

....

....

335

che mi faza creder io
e adorar quel che non è Dio

#

#

....

che a bocha e non favela
et non risponde a chui lo apela
et si a hochi e si non vede:
però è mati chi a lui crede,
e damente ch'io sia viva
ne in parte ch'io mi riva

340

ch'io li faza mai honor 345
 ne lo tegnia per mio signior.
 Et si te dicho el mio talento
 ch'io lo tengio per men di vento,
 e se me farai marturizar
 Dio ma farà alturiar, 350
 e se tu arai el chorpo mio,
 la anema mia haverà Dio
 e se mi torai di questa vita
 per mi sarà lagienda scripta
 che molto mi chonfortorà 355
 quando morta tu me arà.
 Distruto arai el chorpo mio 356bis*

 l'anima andara a Dio
 Jesu Cristo de chui la è,
 per che lui e quel che me la dé, 360
 lui la dé justifichar,
 quando el verà a judichar
 pechatori et pechatrice
 chome la scriptura dice».

Lo inperator fu choro, 365
 quando lui have ascolta
 quel dicea Margarita:
 et inten non teme vita *

né valerli promision,
et fecela menar in prison 370
et si chomanda et dise
che de li dentro non inisise
dimente che lui non vedea
chon i chonselgieri ch'el aveva
di farli portar tal tormento 375
et dil viver manchamento #
[2v. (b)]
unde la potese rifernar; #
et el suo dio far adorar 377bis#
...
....
.... 380
et andose dal suo die
et butose ai suo pie
et chome el ara uso di far
si lo chomez^m ad adorar.
Certo qual che lu adorava 385
non aldiva né parlava,
per ho che l'era muto e ziecho,
né aldiva el suo priego
che Olibrio li faceva,
dicho certo chel non poeta. 390
Quando Olibrio de lí se parti,
montò nel palazzo el sechondo di,

....

....

et si chomandò et dise 395
 che Margarita a lui venise;
 davanti a lui la fe venir
 poi li chomenzo a dir:
 «Dime, orna che a tu fato?
 che pensier a tu pensato, 400
 vo tu viver ho morir?
 tu po bene anchor fuzir
 chon molta pichola fatica.
 se tu deventi mia amicha;
 or me di chon verità 405
 se tu ai in chuur volontà
 di adorar dio onipotente
 chomo fa tuta zente?
 Ch'io me'l tengo a gran falanz^a
 che tu ronpi la nostra usanz^a, 410
 et questa fu la chasione
 ch'io te fi meter in prisione
 per darte ternene et indusia,
 per che [in]muti la tuo schusia #
 volai orna pensier mutar 415#
 az'ò la vita posi schanpar.
 Per dio haba pietà e mercé
 dite st[...] e credi a me;

ch'io no posso trovar posela

che [...] mi para bela,

420

chui mi piace la tua belesa

per ho ne p[...]sto og[...]

#

et si o molto innol[...]

che tu non faz' quel chio [...] o [...]

se lo farai farò altez'...).

425

et di questo molto p[re]go.

El rispose Malgarita:

Fin che sarò in questa vita

Non lo farò né mai lo fi

ch'io adoro quello che tu di.

430

[3r. (a)]

perche son certa e sechura

per ch'el è di preda e di pentura;

....

....

e len son tuti orbi e ciechi

435

chui a lui porze i suo priegi,

perchée el non chogniose niente

#

chui lo serve o chui li hofende:

volgio io adorar cholu

che per amor el have a nu

440

si lasò prender et ligar

et da zudei marturizar

....

sio fe cristo fiol de Dio
 per chui o posto el chorpo mio 441bis#
 cholui averò da adorar, 445#
 che face cielo tera amar,
 et nel suo santo regnic
 no li entra chui lu non fa digno,
 colui vero Dio intendo
 a lu mi richomando e si mi rendo». 450
 Quando el re have aldù,
 morto vens e perdù
 no li rimase cholor in viso,
 et da disdegno fu choquiso #
 et si ave desdegno e ira, 455#
 et dise: «avanti ch'el sia sera
 sapi ch'io t'el farò pentir
 di qual ch'io t'o odito dir».

 460
 Et chiamo suo servitori
 dei mazor et de minori 461bis

 et si li mese in suo balia.
 Et si li disì: «menola via,
 l'uno tolgia dei vergati 465#
 et l'altro ne tolgia altre ta[n]ti
 et sia desposata nuda,

at do vui sia ben batud[a]
 che li se lievi le vassiga
 per le parole che lei dise». 470
 Allora la prese li duo serventi #
 et menola prestan[ente] #
 in un luogo molto [privata]
 dove li era sta choma[nda]
 et si li trase [le vestimente], 475
 ne in doso li [laxa niente].
 Et [apres quel si l'apico]
 per le [braxe e per le mane],
 poi [la entrò a ferir] #
 [...]ere [...] aldir 480

 [...] per le gambe
 [...] a sangue
 [...] mar 485#
 ch'ele dovese adjutar #
 [...] dise: «Cristo, signor verase,
 [...] al te piase!
 [3r. (b)]
 Chusi chome in te ispero
 misericordia si te chiero! 490
 ia anima mia tu defendi
 chome bisogna et si intendi

525

ch'io la chonserva honestamente

chome desidero veramente

ch'io la mantengnia in chastità

495

honestamente et in bontà

Mandomi forz^e et balia

....

....

....

500

*ch'io la chonserva da vilani²

500bis

ch'ela non sia chontaminata,

esendo lei marturiz^ata,

el qual mi serà dolz^e martir

se tu me arai in tuo desir.

#

Azio che Olibrio Inimicho

505

....

per forza non mi si fazi amicho 506bis

ce a fato proponimento

di farmi morir in sto tormento,

vorìa farmi da te partir,

ma più presto l' volgio morir

510

che lo lasi la tuo fede

chome lui miser far crede».

Margarita sí adorava

et loro la marturizava.

Et unde quelli che la bateva

515

sí la chiamava et li diceva:

«O Margarita, Margarita,

per che t'e fata tuor la vita

tu poteresti ben schanpar?

per che te fa tu chusi guastar?

520

un bel tisoro tu a perdù,

[...]po [...] ha [...] galdù

521bis

chome poteresti esser beata!

se tu no slesi [...] mata.

522bis

Et lei dise malvasiose

#

[...] quello che vol el re,

[...] de nui galderemo

525#

de quel che nui si faremo,

nui no te ardimo perdona

[...] saneria a chorocar.»¹

....

Et lei, humeli, rispose:

530

«Falso chonseier -choⁿ piana vose-

#

....

chesto chonseio noⁿ è bon,

non è iusto né di rason.

....

535

....

....

....

che altro dio l' voia adorar

#

¹ [Sic.]

	527
se non cholui che mi pò salvar	#
che mai non lo lasarò per terror	540
Io lo o dito a lo Imperador	539
che mai non lo lasarò dal suo amor;	540bis
....	
....	
che io voio morir per cholu	
che si lasó morir per nu',	
[3v. (a)]	
z'òè casto fiol de Dio:	545#
per chui io trado il chorpo mio	
in pasion et in tormento	
per le chui non mi spavento	
di pasion né de martir	
fin che lui miserà in desir;	550#
....	
....	
che per timor né paura	
altro dio veda né adora	
se non quel che è Dio verase	555
et lui mi aiuta se li piase.	
Et essendo lei in quel tormento	
la faccia tal parlamento,	
lo re si stava da lutano	
chon una varrela d'oro in meno,	560
et choiprivasi li ochi el viso	

che el suo mantel di griso,

né potea sofrir guardar,

lei si forte sanguenar,

et li altri che erano li

565

si choprivano pur chusi.

E pur tal volte si dolca

566bis

per lo storenzimento che li venia

566bis

....

....

....

Et si dicea o povere [...] ta

570*

«Che farà tu, Malgarita,

....

Se tute volesti di pensier mutar

io te faria perdonar,

perché io sento gran grameza

575

che tu lasi guastar tuo beleza;

e di questo mi meraveio

che tu non prendi al mio conseio,

....

....

580

....

....

habi merze de ti stessa

per el tormento che tu è mesa,

et si provedi di schanpar!

585

et se questo tu non voi far,
 io ti prometo in verità
 che di te non haverò pietà
 ch'io non ti fasi far tal morte
 chon amari tormenti e forte
 talgiarote la tuo charne,
 ose e nervi chon mie arme
 farote partir e desnebrar
 che non si porà no=brar,
 poi la farò arder in focho
 et la çenere di qual luochò
 io farò che mandamento
 che la sia butata al vento:

590#

#

#

595

[3v. (b)]

....

....

600

Tu poresti scharpar anchora
 se tu volesti haver paura
 di le parole che tu a dita. »

Rispose santa Malgarita:

«O sozo e falso inimicho,
 e te l'ò dicho, e si tel dichoa
 che le tuo menaz^a non val,
 né temo morte chorporal,
 per martirio e per tormento,
 Dio farà mio salvamento.

605

#

#

#

610

Se tu me alsidi la persona,
 la anema mia averà chorona,
 et chon quella sarò portata
 su in cielo choronata. » #

Vide lo inperator che non li valea 615
 le manaze che lui li faceva, #
 Et guardò verso cholor
 che la bateva chon furor. #
 Et dise: « questo non val niente, #
 per ch'ela è de fier talente, 620
 non val niente qual io dicho,
 et indarno mi afadicho;
 ben si lasarà là morir 624
 ch'ela si volgia chonvertir 623
 chen non li val farli menaz^o 625
 né farla pend per le braz^o

non vidi mai dona si fiera,
 tornatela zio dove la era 630
 dentro la tornate in presione
 domante nui faren horazihone, #
 et farola altro menar
 et amara pena portar
 che giame homo vivente 635
 non la porìò semeiente. »

Chusi la sali da ferir
 et si la faze revestir
 in chirzare la manò pure,
 che molto erano obscure, 640
 dove lume ne splendor
 non era che [poi beda]¹ e fator #
 quando li la vene a intrar
 la si chominzió a signar,
 et era ben sexta pasata 645
 quando la fu impresonata.
 Quando la fu impresonata
 et serono ben la porta
 chon chadane di fero forte
 azio la non potese fuzir
 né de li senza lor insir. 650
 Li dentro stava un drago schoso #
 moltro grande e spantoso
 [4r. (a)]
 In un chanton lui zasea
 che Margarita no-l vedea,
 perché molto era schuro 655#
 dove alzasea a pe dil muro.
 Et Margarita in horazihon #

....

....

¹ Lectura dubtosa.

	532
si mise chon devosihon.	660#
Et la suo nutricharice	
si chome la scrittura dice	
si li portava ogni doman	#
celatamente aqua e par	
et altre cose da manzar,	665
ma non li potea mai parlar	
se non per una fenestrela	
che la i dava la menestrela.	
....	
....	670
Molto li dolea di la fantina	
perché la have picholina,	#
ma non si sapea pensar	
chome la potese far schanpar,	
ma ricomandola a Iesucristo,	675
che re di gloria si fi dito.	
In quella preson obscura	
Margarita stava sola,	
et in quel charzere tenebroso	
stavali quel dracho aschoso;	680
un serpente maiedeto	
che dal Inferno era dito	#
la fantine per alçider,	#
devorar et insecluder,	
....	685

.....

.....

.....

.....

.....

690

.....

.....

.....

.....

.....

695

.....

.....

.....

.....

.....

700

e Margarita in presione
 si s'estava in horazihone
 e dolzemente chiamava *Jesucrito*:

#

«Fiol de Dio, padre justo,

.....

705

Tu me mosta el mio nemicho
 ch'io lo veda chome io dicho.

#

.....

Et allora quel *serpente*
 aperse la bocha di presente,
 e per le nare et per la bocha

710#

	534
si li insina fuecho e pura,	#
in bocha havea longi denti	#
che erano forti e ponzenti,	
E la lingua dela [gola]	715
ben un braço [la buta fora]	
per la preson d [...] ando	
et molto to[...] os [...] ando,	
et temendosili riman [...]	#
[...] gran [...] vna	720
[...] era sola	
[...] pa[ura]	
[Pa]lida par ch'ela venise	
chome er lo che marcise.	
[4r. (b)]	
A lei si vene quella bestia	725
aperse la bocha chon molestia.	#
Sopra Margarita si venia,	
....	
....	
....	730
....	
et tuta viva la inglotia	732-733
....	
et lei in ventre del dragone	735
si se puose in horacione	
et le suo cuor et la memoria	

lei si mise la mente al re di gloria
 et el braz^m la distese, #
 et la croce lei si fese 740#
 et el dracho si se apri
 et de li dentro la se usi 746#
 in duo parti lui si partia 742

 et Margarita sana e viva 745
 si drizio aliegramente 747
 fuor dil chorpo dil serpente.
 Et guardò dal ladi destro
 viz^m el dimonio lí apreso. 750
 e che avea figura di homo 752
 et era negro chome chorvo. 751#
 Et Margarita in pié si driz^m
 chiamando Idio chom' alegrez^m:
 et dise: «Ti lodo Jesu Cristo 755#
 che mai schanpà da tal ministro
 et de chusi grave tormento
 chom'era el chorpo dil serpente.»
 Et poi lei senza paura
 andó a prender quela negrura, 760#
 turbata [lo ar] sabia e si lo mira #
 et per li chapeli in tera lo tira,

....

et chon li piedi li monta adoso 765
 et respeli la schena el doso #
 et chon la men et i zenochi
 si li crevò uno deli hochi.
 Et lui chominzio a parlar:
 «O Margarita, lasami andar, 770
 chel [...] l [...] sen bastar
 che ai alziso Rufon mio frar!
 Et no t'e ò fato ofensihon
 chome ti fe mio frar Rufon,
 che tu ma molto scerni, 775
 a me batù e mal feri
 chon li pugni e chon zenochi
 tu m'è privà de un dei hochi
 et si me ai tanto pestà
 ch'io son tuto magagnia, 780#
 chon la croce che tu festi #
 mio frar Rufon alzidesti:
 per ho io ho gran paura de ti #
 che tu non fazi chusi a mi;
 se tu me voi lasar andar, #
 [4v. (a)]
 Volentieri mi vederisti schanpar #
 per che zerto ben io vedo
 che Jesu Cristo sie tiego;

537

ben te dexiderava de inganar

#

et si non l'ò posuto far.»

790

Margarita lo tien preso,

et soto suo pie lo tien disteso.

....

....

Fel traditor -dis'ela- si

795

....

per mi tradir tu è venù qui,

tu ferai morto ben tel dicho,

che Jesu Cristo sie cho miecho.»

....

800

....

....

Et l'altro di nela presone

#

aparseli un gran splendore

e la preson che era obschura

805#

si fo aluminata allora.

#

Et lei guardo in zielo a drito,

et vide la croce che Cristo fu drito

et have visto una cholonba

che era su la croce ponda.

810

Et la cholonba di la crose

li dicea cho piana vose:

«O Margarita, de Dio eleta,

tu è sempre benedeta;

la tuo virginità ai obtenuta 815
 et per forza mantenuta,
 et el dracho ai avenzù,
 et si l'ai morto e chonfondù,
 bela chorona t'è aprestata
 Dic, chon quella serai choronata, 820
 Inperatrice tue eleta 820bis

.....

la chorte del ziel ti aspeta.»
 Margarita ringracia Dio
 et si prende lo inimicho rio
 et si lo astrenz et schonzura: 825
 «Dime dove è tu et di qual natura?» #
 Et lui dise: «Io non poso
 dirte'l, che mi pesi adoso,
 che tu m'a si streta la gola
 che io non dir parola.» 830
 Margarita molto tosto
 si li lieva el pe da doso,
 et lui chominz'ò a parlar
 et a dir tuto el so afar:
 «Io ho nome Belzabù 835
 che dal Inferno su'n vegniù, #
 principe son dil tormento #
 et meto schandali a choimpimento #
 I' meto guere brige e bataie #

	539
nela tera e nele brigade	840#
....	
....	
Eh chon sperzari et adulterii	
chon rie e falsi desiderii	843bis
....	845
....	
....	
[4v. (b)]	
in religiosi et potenti	#
chon più altri sapienti	#
io pugno duramente:	850
per far perir tuta zente	850bis
fazoli far molti pechate	#
per che chon dio sian in nimistade	851bis
per tuor al ben azaschandun	#
io si li meto in questihon	#
chi non vien a penitenzia	
di tuta suo falenza	854bis
si li don hogni chason	855
ch'eli non vegnia a salvazihon.	#
Ma tu, Margarita, si venezesti,	
et Rufon tu alcidesti,	
et la mia forza superchiasti,	#
et un dei ochi mi chavasti,	860
io vedo che Cristo è chon ti:	

Quel che ti piace fa de mi.

Avanti che Cristo fuse nele tuo membre

tu me parevi haver la febre: #

ma ché tu è sposa di Cristo

865

tu mi tien tuto destreto;

questa è la tuo virginità

che mi tien chusi ligà;

li mie fati ho diti a ti,

et tu li tuo dirai a mi.»

870

Rispuose santa Margarita

che li apreso stava drita:

«Io ti chomando non dir ne gota

e fa non t'alda aprir la bocha

state muto e non zanzar

875

a zio non te oda più parlar.» #

Et si segniò el chorpo sò

et a Dio si richomandò:

«Va, Setanas, tuote de qui

et si le disparti via da mi.»

880

Quando el dimonio aldi chusi,

molto presto si parti,

soto tera se aficha

[lui inimicho] et abisa. #

....

885

....

Quando el vene l'altro di #

sul [palazo] [montò] el re,
 et si cho[...] ente
 che Ma[rgarita sia] apresenta[ta] 890
 el fu fàto [...] al che lo [...] #
 a presenta[...] a fo Marg[arita] #
 Et lei chogniosea ben [...] #
 che al re mena la [...] #
 Et dolzemente chiamó Cristo, 895
 et dise: «Signior mio, benedeto,
 dame ab chor mia inteletto #
 [5r. (a)]
 gh'io risponda a sto maledeto #
 et chon mia bocha i pora dire #
 quello sia in tuo piacere.» 900
 Margarita fu menata,
 et a lo re apresentata.
 Quando el vide la fantina
 guarita senza medicina, #
 per le suo beleze e bon cholor 905#
 lui li prese grande amor. #
 Apreso a sé la fe venir
 et sí li chominzio a dir:
 «Margarita, hor mi chonsenti
 de tuto i volgio achonpimenti.» 910
 Et lei dise: «Io non ti chonsento,
 né al tuo dio che non n'a interdimento #

el qual io tegnio per ne gota,
 ch'el è idola siorda e muta,,
 anz' volgio adorar Cristo
 lui che è verasio maistro.»

915

*

Rispose el re choo gran dolzeza:

«O, Margarita, quest-è gran mateza,
 io te dicho el mio pensier
 io te torò per mia moier;
 trame fuora di questa pena,
 ch'io te voio far rezina;
 lo mio aver serà in ti,
 et serai dona sopra mi.

920

Ve', Margarita, quanto e t'amo,

925

.....

trame fuor di questo bramo. bis

Non vedi tu ch'io te ò in balia bis

di alciderte ho lasarti via.» bis

E Margarita prese a dir:

«Al mio chorpò tu può alcir;
 ma e l'anima non è in tuo poter
 per che Cristo la ha in piacer
 che per suo mo!gie me a sposà
 et per lui son ligà;
 non e al mondo ha[ver] ne [...]
 che mi fase parter da lui.»

930#

Alora lo re fo ira [...],

935#

di mal talento infiam[...]
 si la fe prender et [ligar]
 et a charne muda d[espoiar]
 et [...] ch[...]a una ve[rz¹lla]
 [et] pocho erta de [...] 940
 chon fasele ardente e[...]e
 si li fe banpar le chiose
 per le braze et per le ganbe #
 per le ren[e o]jt per le mane #
 [5r. (b)]
 per le manele et el menton 945
 la fece rostir chome chapon;
 la fantina texerela
 si ardea chome fasela.
 Et per lei in tal tormento
 pregava Cristo onipotente: 950
 «Grande re che lume ducesti
 che ciel e tera tu facesti
 Adam et Eva in Paradiso metesti
 et per el pecha fuor li traesti
 del fuocho dil tuo amor 951#
 tu me infiami le rene e-l chor¹
 che in lor non sia alchun pecha
 ma sian da mi tuti chaza. » #
 Dise el re chon iniquità: 955#

¹ Grafia duptosa.

«Per che non se tu humilia #bis
 che tropo se par la tuo matez #
 voler perder tuo beleza?
 Adora el nio dio honipotente
 et schapolerote di presente.» #
 Et lei li dise: el è sozo dio #
 ch'el non po vinzer el chorpo mio; 960
 chi a lui crede mateza fas,
 per che el è el dimonio Satanas.»
 Ben vide el re che non li vale
 di rostirli le charne ne abanparle #
 un gran vaselo el fe venir 965
 et di aqua chalda lo fe implir

 Butarla fe in quel'acqua allora
 chusi bolgiente di chalura. #
 970
 Et pur lei dolzemente
 chiamava Dio o[n]ipotente:
 «Dolze signior, mercé ti chiamo,
 rompimi questo ligamo.»
 975

 In questa oracihon ch'ela facea

 Margarita a Dio dicea:

	545
«Jesu Cristo, padre pio,	980
benedivi l'aqua in che son io	#
che questo per batesimo me sia.»	
Questo divotamente lei dicea.	
Una cholonba da ciel desese	#
....	985
....	
....	
et sopra el suo chapo si se mese	#
et una chorona relucente	bis#
in chapo li mese di presente	
et si li diso: «Sapi quello	
chel te aspeta el re dil cielo.»	990
Quela zente che era là	#
che era vegniu de so contra,	#
si guardava [chon paura]	
li tormenti [ch'ela dura]	
[5v. (a)]	
Et si vide sta cholunba	995
che li metea la chorona	#
tuti chominz'c a cridar	
et altamente Cristo chiamar.	
Le inperator aldi el remor	#
en si fuor pien di furor:	1000
Ben cinque milia ne fe piar	
in champo di Armenia li fe marturizar	

-di la zita di Armenia che li son-
che la testa re taiar azaschun.

Sentenz'a a Margarita si dà 1005

ch'ela sia del tuto dechapità.

El Malcho che i la vene a tairar

si li chominz'ò a parlar,

et dise: «El cholo tu destendi

che te lo talgi chusi me intendi.» 1010*

Et lei li dise: «No te afrezar

lazami prima un pocho orar.»

Et lui rispose chon gran pase:

«Madona, quanto che an vi piase,

et si ve prego altro si 1015

che vui dobie pregar anche per mi.»

....

Et lei chominz'ò a pregare:

....

«O, Jesu Cristo, dolz' padre, 1020

io le priego chon devocion bis

....

....

per cheli che le lezerà la mia pasion

....

et chui la oldirà chon amor, 1025

misericordia habi tu di lor!

et cui el mio libro scriverà

et per iusto precio lo darà, #
 in hogni luoco dove el sia
 in mi non habi forza ne halia 1030#
 el dimonio ne nala bestia #
 ne fasti dio ne molestia bis#
 par le mia dura pasion bis#
 guardali da hogni temptacion bis#

....

....

....

...

Et la femina nel pacturir 1035
 si ben fazi e presto guarir
 et chui iusto don chiede a ti, #
 Miser, et tu i lo dona per mi.»
 L'anzolo li aparse e si li rispose: #
 «La exandi la tuo vose.» 1040#

....

....

....

Et chom'ela chonplí la orazihon,
 ch'ela facea chon devocihon bis
 A Malcho la dise che era lí: 1045
 «Tuo el gladio e si me alci.»
 Dise Malcho: «Non lo farò io #
 per che tu è sposa da Dio.:

	548
Et li spels ^u ri [en in] m'alcidera	bis
in si rie e falsi desidetrera	bis
....	
....	1050
[5v. (b)]	
Margarita distese el cholo,	
et el mozó quello senza stolo.	#
Et lei chon man zonte di bon aquisto	#
nela suo mente chiamò Cristo:	
«O, Jesucristo, -dis'ela lí-	1055
non lo far pechar chostu con mi.:	
....	
....	
Et l'anima di Margerita	
zanzoli la tolse ben fiorita	1060
chon gran chanti la portò in cielo	
et apresentola al Signior belo.	#
Molti infermi et amala	
ciechi zopi et arsira	
....	
....	1065
Tuti quelli chel chorpo li pote tochar	
Dio per lei li fece sanar	#
....	
li demonii sopra torzendo	
et gran pianti va facendo	1070#

do Margarita hognun li valgia

#bis

....

....

....

che la aventò la bataia

....

1075

....

ogni persona che la scriverà

bis

et per iusto precio la darà

bis

Dio li farà misiricordia

et si li chonducha in gloria

lí su nel suo Paradiso

dove è senpre chanto e riso

1080

....

queli che la sua in storia aldirà

#

....

chi la ascolta poveri e richi

priegi Dio per mi che scrisi

bis

Deo gracias amen.

Storia del gran turcho quando fo roto a Belgrado in Ongaria.

Ms. 1602 de la Biblioteca de Catalunya

iv. Istorìa del gran Turcho quando fo roto a Beltrado in /
Ongaria¹

Principio fazo de una bela istoria
la quale sie contra el gran Turcho pagano
ed o la fata con inteletto e memoria,
per dare a intendere a zaschaduno christiano;
noi laudiamo quel alto Re de gloria
el quale s'ista in ciello, el creator soprano.
Como el gran Turcho, signore de Antinopoli,
a presso la zita de magna de Costantinopoli.

Rimasto è signore el gran Turcho pagano
de quela magna e nobele citade,
la quale edificho Constantin imperadore
e imperò la fior de la christianitade,
el qual sta in ciello con magna santitade
sempre se inchinamo al Chreator soprano.
Da poi pregiamo al Dio di christiani
che confonda e abata i turchi e i pagani.

Abata e si confonda el gran Turcho pagano

¹ Títol en tinta vermella.

con la sua zente, tuta quanta ronegata
 a presso el gran Turcho, el moro, el gran Soldano
 in soa compagnia el re de Ingranata
 -la Chroze Santa, noble madre del christiano,
 tuti costoro per tera sian fichati;
 pregiame l'alto Dio, que sto cossi sia-
 e con Farida, Tuniy e lo re de Barbaria.

[2r.]

De lo mile quatrozento e cinquantasei,
 caschaduno me ascolta con fermo intelete
 cantare del Turcho per fin a li piedi.
 E lo mio parlare non ve sia in sospeto
 e lo bon *Jesuchristo*, fiolo de lo alto Dio,
 si doni tanta gratia in nel mio concepto
 che io dire possa, proprio per raxone,
 de lo gran Turcho la sua grande destrucione.

Bona zente tuti vuoi sapete in quello
 quando nel cielo vedisti quel signiale
 parseve vedere una grande e chiara stella
 che era magna, alta e trionfale.
 Una grande coda driedo se menava quela,
 azexa di gran focho pareva quella talle

de locho a locho la non staxea mai forte¹
 significando al turcho destruzion e morte.

Tuta quanta la zente aveva gran paura
 vedendo quela stela insire per cotal sorte,
 la se mostrava su l'ora de la note schura
 caschaduno diceva: «i son signi de morte».
 Ma questa a noi e stata bona ventura
 la non c'è a butato mure ne porte per terra²
 e le piaxesto a Dio questo³ cossi sia
 quela gran sconfita sia zita in pagania.

[2v.]

Partendosse el gran Turcho da lutani paexe
 menò siego uno conto de una zente bella
 trexento milia el mio parlar si dixe.
 O voi, tuta bona zente, non vi para novella
 e priego *Jesuchristo*, el Salvatore felize,
 che zaschaduno di nota a questa mia favela
 chomo l'a dita copia, parla e si raxona
 in compagnia del turco re vinti de corona.

¹ Tatxat «forma».

² Interlinial, afeggeix «r».

³ Ms. «questo», podria ser «que questo».

Molti signori, principi, duchi e gran baroni
 caschadun di loro fazia gran radunanza
 i menava grande tranbache, zente e paviglioni.
 Ogni signiore si vole mostrare sua gran posanza,
 i nobeli stindardi e valente compagni
 in fra de loro si fano grade radunanza
 cuzando zaschanduno sopra la fede mia:
 «conquistar vogliamo el paexe de Ongaria».

Subito e presto facereno sui pensieri
 a mantinente volere fare sua partita,
 montava a cavalo principi e cavalieri
 e molta altre zente; a sono de tronbeta
 conti e baroni, signiori e schuderi molti,
 caschaduno cavalcha su per la strada drita,
 el nobel e gran stindardo denanzi si ge zi va
 acompagniato de una nobele baronia.

[3r.]

Drieto el stindardo seguitava de molta zente
 che era renceata e de quelli de Turchia.
 Caschaduno di loro se tien esser valente:
 «a combattere andremo tuti in Ongaria
 e noi più de loro sian suficiente,
 tri per un noi siamo -in sopra de fede mia-

se aquesta chrudel guera noi siamo forte
 richi saremo ca lor daremo morte».

I vien cavalcando via de zorno in . . . o,
 asai pedoni se menò drieto per tera,
 pigliando citade e castele d'intorno;
 tute quante le conquisto per colpi de guera
 el gran Turcho, che de arme è bene adornato.
 Tuta la soa zente che è soto la sua schiera,
 i vene cavalcando sempre note e dia
 sol per arivare al paexe de Ongaria.

El gran Turcho zamai non si fa riposo;
 per lo suo andare l'avanza asai camino,
 gente a cavalo e a pedi fiacha a dosso;
 non stano de cavalcare sera e maitino,
 e de fine arme i baroni porta adosso,
 e chi parlava turcho, e chi parlava latino
 e chi parlava schiavo, e chi parlava lombardo.
 Ora aldiriti come seguita el stindardo.

[3v.]

Viene cavalcando il Turcho imperadore,
 ministratore di tuta quanta la Turchia.
 Cento e cinquanta bonbarde menò de gran valore,

grande cariazi menò siego in compagnia,
 polvere e sagite non ve dico el tenore;
 i vene cavalcando sena far ristoro,
 in soto el pavigion ben vinti some d'oro.

El Turcho imperadore cavalca aliegramente
 accompagnato d'una noble compagnia.
 Drieto el stindardo seguia a sa gente
 e non ne sò dire el conto sopra fede mia.
 Caschadun de loro se tien esser valente
 e demonstrare i voleno sua giagiardia,
 i zonse al passo zente in grande delubio
 i fichò el stindardo al fiume del Danubio.

Confito el stindardo la zente se repose;
 el Turcho re chiamò tuta la soa baronia.
 Subito e presto fra de loro se consegnona
 de saper tenere le modo o per che via,
 pasar podesse el fiume tute le zente soe.
 Subito e presto el feze la inbasaria,
 el mandò el suzelo senza più demorare
 che al gran turcho vegnia l'armata sua per mare.

[4r.]

Subito e presto andò li anbasadore

sopra una fusta che era molto ben dotata.
 Caminava el zorno sempre a tute l'ore,
 in tanto e in fine zonse a l'armata.
 Subitamente dissege del Turcho el tenore,
 da parte del gran Turcho ge feze la inbassata.
 «Mostrogi el suzelo» -el capitano disse-:
 lesse la letera e subitamente partisse.

Partisse l'armata, che più non dimoroe,
 trexento velle ben ne fazo conto.
 Navegando per lo mare presto arivoreno,
 in trono in lo fiume, armate ben in ponto.
 Ma quella zente ardita niente più tardoe,
 azonse a lo lo che dove se de far el ponte
 e saluto el signiore e dismonto in tera
 como la spada in mano chridando: «guera, guerra».

Quando el gran Turcho vete tuta la soa zente
 felli gran festa con tuta la soa baronia;
 bene l'azetava tuta quanta aliegramente,
 abrazò el capitano de gran vigoria
 e sota suo stindardo condusse molta zente
 dicendo: «ben vegnia questa bela compagnia,
 ora ve comando presto in questo fiato».
 che fati el ponte che passa tuta sto brigato

[4v.]

È quella zente niente più tardoe.
 Subitamente intexe del turcho lo tenore;
 setantadue fuste l'una e l'altra se acostoe
 sopra ge fozeno uno ponte de gran valore.
 La zente renegata in prima tuta passoe
 con i sei stindardi. Con tanto honore
 caschaun di loro armato, a modo di conte,
 loro foreno i primi che passarono el ponte.

Pasorono el ponte tuta la zente renegata,
 i nobeli stindardi son confiscati in tera.
 Ma quella zente, tuta quanta bela e armata¹
 secondo che è uxanza de far chrudel guera;
 el gran turcho ge manda la soa anbasaria
 che per lo camino tuti quanti si desserano.
 El capitano niente più no se tarde
 la azonsse al castelo con trenta bonbarde.

Li era circondato tuto a torno a torno,
 quaranta milia si era tuta la brigata
 e tuta quella perfida e renegata,
 tute le sue bonbarde, a guixa de forno,
 s'estavano in congo per dare la tenpestada

¹ Ms. «armato».

De la christiana zente li era ben amado
 ma quello castello si se chiamava Belgraddo.
 E a torno e a torno messe el suo vassallo.

[5r.]

E lo gran turcho armato più che ducha e conte
 con la sua boca presto comando e disse:
 «Ora brigata fortificati ben el ponte.»
 Ben cento fuste da una banda forono messe
 diexe milia arzieri, con l'ardita fronte,
 el suo canceliero tuti quanti questi schrisse,
 da l'altra banda cento fuste ardite e pronte,
 tute quante duxento in regardio del ponte.

O voi, bona zente che stati qui ascoltare,
 ora qui alderiti del zocho molto bello.
 Prima che i renegati voglia batagliare,
 quanto del mesazo a domandar el castelo,
 se da bono acordo i ge lo volesse dare,
 cari se tegniezia zaschaduno quanto fradello.
 A quelli del castelo el messo fe el saluto,
 el non ge volse intrare senza salvoconduto,
 que loro de lo castelo si lo aseguroreno.
 Intra dentro senza algun pensiero;

a mantinente lo i~~mb~~basadore si introe,
 che era vestito a modo de uno cavaliere.
 Subito e presto el fato ge l'ebe contato,
 e de sapere dire l'era ben mainiero:
 «Io si son mandato qui ve per anbasadore
 domandove lo castelo per lo mio signiore.

[5v.]

Se vuoi me'l dari, no~~n~~ abia pensiero,
 che in que sta fiata no~~n~~ rezeveriti guera.
 -Come ve ho dito da saper hera ben mainiero-
 Ma è vole incenso soto soa bandiera;
 non chredo che uno altro al mondo sia più fiero.
 El basteria Orlando a vederlo per la ciera.
 De zò che ve dimando, fatime la resposta,
 che dica al mio signiore la volontade vostra.»

Disse quelli del castelo: «el vogian per noi,
 e mantegnirlo con la spada in mano.
 Cognoiossere doveresti ormai tuti vuoi
 chi è Zuan Bianco, el nostro capitano.
 Gran destrucione de vuoi l'a fato lui,
 quel zentil conte nobel con la spada in mano.
 Siadi pronti a fare grandissima guera,

trantache e pavigoni ve buteren per tera.»

Quando l'inbasadore intexe tal novela
 tolse tosto li centia e prexe conbiato.
 Subito e presto da loro si cesserà,
 insi de la porta dove lui era intrato;
 al suo capitano da lato si se acosta.
 In ponto e per ponto el fato ge l'a contato:
 «siati presto in pronti a far chrudel guera;
 voi non averi el castelo se non lo buta per tera.»

[6r.]

Quando el capitano intexe quella dita
 de lo inbasatore el suo parlare e dire,
 amantimente fe chiamare presto la trombata,
 in nelo suo campo presto feze ban dire:
 «che zaschauno presto in arme si se meta
 in ver del castelo caschaduno traga a ferire».
 I grande maistri che i gran colpi ferisse
 sete si sono i boni maistri bombardieri.

Molte persone in nelo castelo si coreno
 per dar presto secorsso ala zente christiana,
 et ge era da tre o ver da quatro forte tore;
 in una intrò frate Zuane da Capestrana,

solo per vedere el campo che era di fora;
 come loro armizava, el vete tuto el campo.
 El ge era tanta zente chel chiamava Zuan Bianco
 e fra loro fono a parlamento in tanto.

El vete Zuane Bianco romaxo sbegotito,
 ello non fazea altro se non suspirare
 dicendo: «el nostro campo ora mai sarà sconfito
 contra sta genia, e non poteremo durare;
 pareme vedere la pagania qui a drito.
 Gente qui ve cavalli, altro qui non apareno,
 tranbache e pavigioni i son confin in tera.
 Ozi o domane noi speremo aver guerra.»

[6v.]

Stava molto pensoxo, tuto quanto cori dolente,
 dicendo Zuan Biando: «lassami tro pinelo.
 In nelo nostro campo non avemo tanta zente
 che basta a investire a sto can mastino.
 S'el non se da aiuto i Dio onipotente,
 che vegnia secoursso, sta sera o da maitina,
 ben posso dire, or lasso el mio cor tristo!
 ora te adiuta o dolcissimo Jesuchristo!»

Stava pensoso sopra un gran pensiero.

Con la sua baronia si messe a parlare
dicendo: «questo turcho è uno uomo tanto fiero.
Contra suo campo e non poteremo durare.»
Respose i barone: «Signiore tu sei mainiero
in cotale batagie insire e intrare,
stati ve costante a questo nostro dire
e tuti quanti per la fede voglian morire.»

Quando Zuan Bianco intexe lo argomento
che ge dava tuta quanta la zente christiana
tuto se alegro e romaxe contento.
Da può parlò con fra Zuane da Capestrano
e disse: «zurà te voglio un forte sachramento
in sopra dela Chroze Santa che è tanta soprana
de star costante e forte e mai non fuzire,,
se per lo filo dela spada e dovesse morire.»

[7r.]

Fra Zuane da Capestrano sie uno homo santo
e tuto quanto el campo l'andava confortando.
Molti baroni che lui si chiamava da canto
comesso de loro se messe a raxonare:
«Abian tuti speranza in lo Spirito Santo,
che in questa bataglia el ce dibia adiutare.
Adoriamo la Chroze, o dolze compagnia!

un Pater Nostro diciamo con l'Ave Maria.»

Quelli delo castelo sonoron l'Ave Maria,
 e tuto el campo stava in gran devotione
 dicendo quelli ben che zaschadun sapea:
 chi dicevano salmi, chi sante oratione.
 Fra Zuane da Capestrano in zonichino staxea,
 adorava la Chroze con gran devotione,
 dicendo: «forte di me alto Re de gloria,
 in questa nostra bataglia donaze vitoria».

El stindardo de la Chroze za confito in tera,
 e tuto quanto el campo stava in zonochioni
 dicento: «*Jesuchristo*, tu rezevisti gran guera
 dali chrudel zudei per la toa passione.
 Noi christiani come i turchi se dessera
 che venzator siamo de questa questione.»
 Zaschadun me ascolta, con fede o memoria,
 seguireron innanzi questa bela istoria.

[7v.]

L^a zente pagana tuta molto ben in ponto,
 la torno de lo castelo voleno batagiare;
 zaschadun bombardiero con lo vixo in pronto,
 come altra zente che era de grande afare.

Quaranta milia certo e più ne fazo conto,
 e le bonbarde comenzorono a deschrocare.
 Io si te fo cotal zuro, se Christo me vaglia,
 non vedisti mai al mondo la più chrudel bataglia.

A torno tuto el castelo era mortal guera.
 Quindexe milia arzieri sagitava forte,
 schiopiti e spingarde zaschauno dissera
 con le grosse bonbarde i ronpe muri e porte.
 Le quatro parte del castelo le treando per tera,
 in trono dentro che nulo non ge dava inpazo,
 con ozixion de persone, con gran travaglia,
 del turco el stindardo confico su la piazza.

La zente christiana fra i turchi se fa forte,
 cascaduno per la fede è contento de morire.
 Qui sie el zorno de dar e rezever morte,
 una parte con l'altra si se trasse a ferire.
 Ora audirete qui ve le stranie sorte,
 o voi, bona zente, piazeve de aldire.
 La zente christiana fra turchi se dessera
 i prexe istindardi e si butò per tera.

[8r.]

el basterebe zaschuno esser Orlando

quando quella bataglia che sto in Ronzivalle.
 Or aldiriti qui voi, tuti le nove scrte.
 In mano portava ognion un tagiente brando:
 chi per coteano teste e chi braze e chi spalle,
 ogni gran colpo i menava al suo comando;
 el suo grande chridare niente non ge valle.
 Per l'aspara bataglia ognion chridava forte,
 chi era ferito e chi aspetava morte.

O Jesuchristo, tu que lo sai e poi fare,
 quanta grande richeza e quanto gran texoro
 che quei baroni ai soi destrieri fano portare
 da capo ai pedi coperti del fin oro.
 Queste si sono cosse de marevegiarsse forte,
 i grandi trionfi che i fano in fra de loro.
 Camai io non viti cotanta zentileza
 quanto in quello campo era gran richeza.

Ora qui aldiriti el trionfo del signiore,
 de sua persona quanto l'è ben adobato.
 Le arme d'oro chi rende gran splendore,
 una zirlanda che'l portava sopra el capo,
 che era stimata de un gran valore,
 sopra delo elmeto là era conficata.
 La sella tuta d'oro con stafe e con speroni
 l'abrena adorna e diamanti e carboni.

[8v.]

E de lo cavalo aldiriti dela testiera,
 atorno, atorno de fin oro ben lavorata,
 a mezo la fronte un diamante si li era
 con uno zogiolo stava vie conficato,
 coperto de fin oro desoto la chropiera,
 doa braza per tersa pendea da ogni lato.
 Quatro baroni, dui per zaschaduna banda,
 questa me pare una magnificentia grande.

Ora lassiamo lo trionfo del signiore
 e torniamo a la chrudelissima guera.
 Grande radunanza in lo campo in fra de loro
 per volere armizare -se Christo me vagia-
 a torno el castelo i combateno ancora;
 quaranta milia si era la canaglia
 per li grandi colpi chi faxeva in quello
 con gran posanza i prexa ancora el castelo.

I prexeno el castelo quela giesta pagana
 sopra dela piazza i conficò i stindardi;
 la azonse secorsso dela zente christiana
 davanti e da drieto i fazcan gran sguardi.
 In quello vene frate Zoane de Capestrana

con trenta milia compagni forti e gaiardi,
 a fra de losse con la zente de Zuene Bianco
 loro foreno quelli che ronpea el campo.

[9r.]

In mano si portavano un segno tanto forte:
 la Chroxè Santa con el sacro corpo de Christo.
 In alta oze i chridavano tuti quanti forte
 -e questo dico e vero iusto e manifesto-
 drieto ai turchi: «a la morte, a la morte».
 No te bixogniava a quel ponto esser tristo,
 come el piagne al sumo Idio chreatore
 i ve azonse el stindardo delo imperadore.

Queranta milia erano in suo governo,
 caschaduno prudende di fere ogni gran fato
 de non guardali che i sia d'Alemagnia.
 Con le sue spade castigano savi e mati;
 el basterebe ben a lo re de Spagnia,
 come quella zente a fare li soi contratti,
 introreno in lo campo a guixa de leoni
 i butano a tera travache e pavigioni.

O Nostra Dona! quanta chrudele¹ deseplina!

¹ Tatxat «tempestade».

o quanto chridare! e quanta grande tenpestade!
 chi a passà el corpo, e chi a ferìò la schina,
 e chi atraversso siano taiato la testa.
 Camai in quello era grande molesta,
 per quella aspara bataglia e guera chrudelle
 per tera se trovava brazi, denti e masselle.

[9v.]

La zente christiana fra i turchi se fa forte.
 Li era mescolate intrambe doe le gieste,
 in alta voce chridavano tuti quanti forte.
 Chi tagliavali elmiti, e chi tagliava le teste
 e in quel campo li era mortalissima guera,
 i non son solazi ne anche zocho ne festa.
 Paura averisti tu de cossi fata guera,
 morte e asa cavalli e xente asa per tera.

Roto si fo li turchi con tuta la sua zente,
 per tera ste cavali, travache e pavigioni,
 le arme e le spade tute quante insanguinate
 infian a li zinochi i piedi con isperoni.
 Ma quello sangue che era cossi forte corente
 molte megliara ne morino di compagni.
 Vedendo el gran turcho sconfito la sue brigata,
 subito e presto fe bruxare la sua armata.

O voi, bona zente, che state qui ve ascoltaré.
 Vedendo el grande turcho la zente christiana
 e lo grande exerzito sopra de lui venire,
 molto se sbagotì tuta quella giesta pagana.
 Beati coloro che in prima pono fuzire,
 ma i non aspeta son di trombete ne di canpana,
 ferito fo el grande turcho -se Christo me vagia-
 con uno schiopeto in lo brazo e ala cossa de spingarda.

[10r.]

Cossi ferito se messe presto a fuzire
 per la grande paura e per la grande tagliada,
 non sia alguno alguno che questo voglia contradire
 i preseno el ponte quella zentil brigata.
 Ma quelli de drieto volseno pur romagnire
 son per robare a sua voglia despigata;
 aschaduno de quelli sano da lucha al bacho
 probava el campo e si'l meteva a saccho.

Butò a sacco del gran turcho el suo campo,
 ma quella zente che era tanto infiamata
 caschadun di loro si sedeva questo avanti:
 «Richi seremo tuti quanti, questa fiata,
 el non si bixogna gonela ni anche mantelo.»

A ricercar tuta la sente christiana
 cascadun de loro l'elmo secava de tera
 i trovava texoro e si fazen gran festa.

El gran stindardo fuzi subito de prexente,
 cossi ferito el gran turcho de compagnia
 de la sua persona tuto quanto fraudolente
 per le gran ferite che la sua persona aveva.
 I nobeli stindardi de la *Christiana* zente
 i va perseguitandoli drieto tuta via;
 d pigiare le turcho istava in grande speranza,
 e i senscontro in lo veschevo de Magonza.

[10v.]

Quaranta milia erano in suo governo,
 ma quela zente tuti quanti nobel stabeliti.
 Se tu avissi in man un gran quaderno
 sopra deli sfogi non starebena tuti schriti,
 proprio si parevano quelli dalo inferno
 come le sue spade stavano tanto arditi
 i gran careazi drieto si ge venia
 a fra de loro ne se con quelli de Ongaria.

Tuto quanto el campo e fazea gran festa
 alo arzivescovo, con gran devotione.

Asai baroni si se trava l'elmo de testa
 el ge dacia la sua santa benedictione,
 da quella zente la ge vegnia domandata.
 Divotamente istavano in sonichione
 apresso lo arzivescolo lo imperadore,
 e a lato a lato el gardinal de Spagua.

El gran turcho signiore atende a fuzire
 strafegurato lo era tuto nela faze.
 Uno male partito lui prexe de vegnire
 ne de tuore afare questo talle viazo,
 imperò che ello se trova al ponto de morire;
 de la sua zente a fato un gran fracasso:
 de grande altura lui si è romasto al basso
 in fra de suo sangue e fato un gran fracasso.

[11r.]

Fuzeno pagani tuti quanti a gran remore
 drieto si li va tuta quanto la zente christiana,
 e lo grande exercito e lo grande furore
 che è de compagnia de fra Zoane da Capestrana.
 In man el porta l'ostia del Signore consecrata,
 el suc istindardo con la Chroze tanto soprana
 via li vano perseguitandoli molto forte,
 chridando ali turchi: «a la morte, a la morte».

O *Jesuchristo* benedeto, creadore soprano!
 O quanto el gran turcho si sero dele mano¹
 delo grande desdegno si è forte venenoxo
 in fra el suo core el stà forte pensoxo.
 El suo pensiero si è zito tuto in vano
 in verso de noi non n'è stato vitorioxo.
 Via va fuzendo e chridando: «Macometo,
 ora me aiuta che io son stato fato neto.

Io si te biastemo, o dio Macometo,
 colui el quale senpre mai s'io adoro
 tu m'ai lasato a un ponto streto estremo,
 perduto azo asai del mio texauro,
 io si te reniego, Macometo maledeto
 a lo mio vivente mai più te adoro.
 Lasato m'ai fazire a modo de un orsso,
 non me a zovato aiuto ne anche secorsso;

[11v.]

finito io son rimasto con gran vergogna.
 Dela mia rota si se ne farà un cantare
 e io si son vegnuto a pigiar la rognia,
 e li *Christiani* si me lo fano ben gratare.

¹ Potser hauria de llegir-se: «si se rode le mano».

Io si me chredeva pigiare roina e tomba,
bene volentiera si lo cognuto lasare.
Quane Biando con quello altro da Capestrana
al mio despeto mi fano tirare l'alcana.»

Facciamo fine a questa bela istoria,
la quale più avanti non la voglio seguitare,
imperò s'el turcho è morto non sò be de certo.
e noi ricoreremo a l'alto Re di gloria
che a noi ce perdoni al ponto del fenire,
pregamo a danqua lui cossì sia.
Divotamente dite questa sera una Ave Maria.

. FINIS .

Vendeta di Vespasiano (fragment). Ms. 1602 Biblioteca de Catalunya

ir [text tatxat amb una aspa en llapis]

[són les dues darreres estrofes del poema]

A quella festa se batizo Natano,
 e quel zudio che savea strologare
 che aveva nome Jacob per certano
 in quel zorno se fexe batizare;
 da l'ora innanzo fo fidel christiano.
 Vespexiano senza dimorare
 per quel batexemo li feze cavalieri,
 e poi li tolse per sui consegieri.

Picoli e grandi che sin qui davanti,
 che avi ascolta de *Jesucristo* la vendeta,
 priego la Verzene Maria e li soi santi,
 e li anzoli tuti quanti con gran festa,
 che ne conzeda gratia qui davanti,
 che noi possamos stare in vita lieta
 e in nela fin aver la eterna gloria.
 De Vespexian compito è la sua istoria.

DEO GRATIAS

Col tempo animal selvaggio, strano. Ms. 1010 de la Biblioteca de Catalunya. Sonet

[6v.]

Col tempo, animal siluagio e strano,
 si domo e cambia la superbe voglia.
 Col tempo cade la verdigiante foglia
 a li arbol che adorna monte e piano.
 Col tempo ogni suaue viso humano
 senza rimedio di beltà si se spoglia.
 Col tempo morte conuien che dissoglia
 reddendo el corpo a la sua madre insano.
 Col tempo si se sinorza ogni gran focho,
 ogni crudel voler diuenta pio,
 col tempo si se rincesse¹ ogni bel giocho;
 col tempo in se si muta ogni desio,
 ogni molto sperar diuenta pocho,
 col tempo merito ha chi serve Dio.

¹ Dudtosa la <r->.

Amore, amore. Ms. 65 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

[113r.]

Amore, amore, amore,

amore di Dieu ffoco,

amore di riso et joco;

amore que non day ppocho.

Dimmi¹ amore -onde intrasti

che li core me inamorasti?

Nullò signo tu lexasti

douue tu fuiisi intrato.

No per lo visso que tu non si colore.

non per audito que tu non si sonore,

ne per la bocha que tu non si sapore,

ni per lu naso que tu non si odorato;

Or, dimmi amore, doue tu si intrato?

Risponde l'Espiritu Sancto:

- Ffilliolo mio, de Dyu inamorato,

ffatxete te a sapere que di omni lato

yo soy intrato,

por tuirte sancto e beato.

De sopra, per sapiencia,

per mostrare a te la uia dela clemencia.

[113v.]

De sotto, per polencia,

¹ Ms. «De vims».

per liberare dela tua demencia.
Dela mani dreta io so intrato,
per liberarte di superbia
che só primo tuo peccato.
So intrato dela mani manche
per darte penitencia santa.
So dentro dello core incluso
sto in t[er]ra per misiricordia,
et nello inferno per justicia,
en paradiso con leticia.
Si me seguitarai,
non te comperderai
et vita eterna di mi auerai
in secula seculous.

Devocionari. Algunes oracions en francès, provensal, italià,
aragonès i castellà

Ms. 1850 Biblioteca de Catalunya. Oirison de Sainte Geneuieue

[197r.]

Oirison de Sainte Geneuieue

V^{er}ierge douce vierge benigne.

vierge sainte vierge tres digne

vierge franche de francence

vierge de grace eluminee

[197v.] vierge puissant et virtuse

de dieu espouse graicieuse

Sante geneuieue ma dame

par ta pitie mon corpst et m'ame

veuillez de tot pechiez defendre

Ihs ton espous de bon nairer

ax doint per tes saintes pueres

humble cuer en pur sperite

paciente en auessite

de mes pechiez remission

et en bien confirmacion

Si que iamais ne vueille faux

chose equi li puisse desplant

et a mes pareur e amis

[198r.] doint bonne paiz en parradis

les mauvais vueilles vertur
 et les bons en bien maintenir
 Guerie destruez paix donner
 Toutes offenses pardonner
 Bonne vie et fin honorable
 Nous doint et joye perdurable
 et aux ames de purgatoire
 otroit vray repes en sa gloire
 Amen

Ms. 1651 Biblioteca de Catalunya. Oração de nostra dona mot deuota

[117v.]

Oração de nostra dona mot deuota

P^{re}regue te tres que excellent regina dels cels, maire de Dieu et
 filha tres que digna de Dieu, tresque glorieuse maire de Dieu,
 tresque sancta espousa de Dieu, de gracia plena, sancta inteme-
 rada, eternalment benesecta, humiel verges Marie, engen-dayris
 [118r] del rey eternal. Sacrari del sant esprit, filha del rey,
 tresque gran tron del rey, tresque hault palays de Ihesucrist,
 scala del ciel, porta de paradis, ornament del segle, alegransa de
 tot lo mon. Emperayris dels angels, regina dels archangels, maire
 del rey dels segles, honor de tots los sants, consolayris dels mi-
 serables, alegransa dels iusts, verges sopra las verges bela et
 benesecta sobre totas fem[i]-nas. [118v.] Merauilhosa sobre totas

gens et lausadora sobre tots sans et totes virtuts del cel, regina de pietat, temple de la sancta Trinitat, maire de sobeyrana bontat font de tota castetat, cyri de virginitat et de mundicia. Flor de tota puritat. Humielment te pregue per aquella sancta et incomparable gracia, la qual lo senhor tot poderos a te a tramesa per sant Ga-briel [119r] archangel, quant lo sant espi'it descenden de las sobeyranas sesilhas sobre te, Verges, s'es repausat. Et en te es sobreuengut, et de las sieuas sanctas resplendors las tieuas tresque castas ventralhas enflamet. Et la vertut del antisime te esombret. Et vertadier filh de Dieu, de la fe de Dieu tot poderos, en lo tieu tresque sant ventre es descendut, et tieu venerable corps de la syeua tresque sancta diuinitat [119v.] a recomplit et santificat, et per nos autres peccadors, de te carn humana a presa. Et per aquela sancta incomparable alegransa, la qual as aguda quant aquel meteis filh de Dieu vertadier Dieus et home, del tieu cast ventre nat as vist. Et aquel meteis alachar noyrir et portar et adorar as merit. Et tostemps verges pures et entieyra et inuiclada, dauant lo enfantament et apres lo [120r.] enfantamen, y es remasa. Et per aquestas sanctas dignitats et per totes las autras innumerablas gratias et tresque dolsas consolacions, las quals tu tresque sagrada verges as merit a auer del tresque sagrat filh tieu, nostre senhor ihesu crist; humielment te pregue que dignes a consolarme en totes tribulacions et angustias et en las necessitats de l'arma et del corps de me. Et delieurame de totes [120v.] temptacions del diable et de seruitut de peccat. Et impetra a me misericordia et gratia del tieu filh. Et fayme ainsi

perseuerar et la mieua vida esmendar que an puritat de corps et an vera humilitat puesca tostemps te amar, seruir et lausar. Et de la tieua sancta gracia me dignes a consolar. Car tu sies la mieua salut. Tu sies la mieua consolayris. Tu sies la mieua aduocada. Tu sies la mie-ua [121r.] dolsa mayre. Speransa, fortalessa mieua. Per amor d'aisso te lause, te glorifique et en te me espere et me confise. Et en la tieua gracia et misericordia humielmen me recomande. Pregue te mais o tres dolsa et tresque benigna Verges, per aquelas tresque sanctas passions et intollerablas dolors, las quals sostenc lo tieu corps quant lo tieu tresque dols filh as vist en la cros tot nut. Et per los impietadoses [121v.] iusieus, crudelment flagellat et de espinas coronat, de clauels trancat et de lansa naffrat. Et per lo glasi de aquella dolor que la tieua arma passet, quant el meteis de la cros te regardet. A sant iohan euuangelista et apostol te comandet. Et apres aquestas causas daman espiet. Per totas las tresque sanctas prassions, humielment te pregue, o dolse maire de ihesucrist que intercedistas per dauant la [122r.] magestat del teu filh que el, per las tresque sieua sancta passion et per la tieua venerable intercession, autrega a me, auant que morisca, de tots los mieus peccatz vera penitencia et emendacion. Et quant lo meu corps en la angustia de la mort sera pausat et la lengua mieua parlar non poyra a te inuocar, secoirisme, o dolsa speransa mieua, en aquella gran neccessitat non me desemparas, sens lo [122v.] tieu adiutori. En aquella hora tremenda, quant l'arma yssira del meu corps, mais que me mostras aquella tresque bela et delectabla facia tieua, tresque

ioyosa vision, de la qual ieu sya consolat et lo ennemic non
 pueca en me gausir de re, mais que ieu merisca gausir en la
 eternal benauransa et gloria en te demorador sens fin. Pregar te
 dona, encaras mais o tres gloriosa regi-na, [123r.] del filh de
 Dieu tresque digne mayre, tresque gloriosa sposa de Dieu, per
 aquela incorporabla benauransa et gloriosa, la qual en los cels
 aras possesisses sens fin, ont y sies merauilhosament exaltada et
 sobre las celestials vertuts et sesilhas exceilement coronada,
 ont te seruissent tots los angels et los archangels. A qui te
 l'onorifficon totas las vertuts et potestats del cel. Aqui lo
 [123v.] cor dels prophetas an te gausens son alegrats. Et de la
 tieua gracia los confessors son confortats. Aqui ta compaignie de
 las verges an te tostemps se deleiton. Et de la tieua dignitat
 tots los sants son alegrats. Et de la tieua beutat lo soleih et
 la luna son mirats. Per totas las autras tresque sanctas benahu-
 ransas et dignitats et las autras honors innumerablas que las
 lenguas dels homes non poden [124r.] exprimir las quals tu, tres-
 que excellent regina, en los cels octenes, humielment te pregue
 que, de la tieua haulte sesilha de benauransa, dignes a regardar-
 me miserable malaustrue et caytiue peccadors, damant dauant la
 tieua magestat. Et inclina las tieuas aurelhas de pietat a las
 indignas supplicacions mieuas. Et aquelles misericordioses et
 tresque clemens huelhs ti-eus [124v.] gires vers me, car deios la
 tieua protection et grade ieu me amague. Et de tu com a tresque
 misericordiosa maire Dieu me confise. Et per amor d'ayso tresque
 benigna maire de Dieu verges, preque te exausis me salua et gou-

uername. Per aquel meteis te pague, que per nos as engendrat
sens tocament de home. Et aquel meteis as ncyrit, que an Dieus
lo paire et an lo sant esperit vieu et regna per los in-finitis
[125r.] segles dels segles amen

Innocent pape autreget a tota persona, disant la sobre dicha
oracion, cent jorns de perdon

Et capias certanament que el veyra la verges Maria et saupra lo
iorn et la hora de sa mort auant que morisca. Ainssi fons revelat
a vna morgua abadessa que vic en sa mort grant companhia de demo-
nis costase et an gran paor comenset a dire humielment aques-ta
[125v.] oracion peneden de sos peccats. A donc vic vna grant com-
panhie d'angels et etmieg d'elses la verges gloriosa que li dis:
«Ausida t'ay, car trop de ves per aquesta oracion m'as enuocada,
et dic te que dins tres iorns, la hora de tercia, rendras l'arma
at mieu filh et seras saluada perque digas a tas soires so que as
vist.»

Ms. 61 Arxiu de la Corona d'Aragó (Sant Cugat). Doctrina Puerilis.

Le dieci comanda della legge nostra

[21r.]

Questi sono e dieci comanda della legge nostra. Lo primo sie non auere nel tuo conspecto altro Iddio che [21v.] me, lo quale tu amerai come tuo signore sopra tutte le cose con tutto lo tuo cuore e con tutto le tue forze e uirtu. Lo secondo non ricordare in uano il nome del tuo creatore Iddio. Lo tertio ricordati di guardare il di della sancta domenicha e della comandata. Lo quarto honora el tuo padre ella tua madre. Lo quinto non fare homicidio del proximo tuo. [22r.] Lo sexto non comettere adulterio del tuo proximo. Lo septimo non comettere furto cioe non rubare. Lo octauo non dare falsa testimonaça del proximo tuo. Lo nono non desiderare la donna del proximo tuo. Lo decimo non desiderare le cose del tuo proximo.

I .vii. sacramenti della sancta chiesa

[22r.]

Questi sono e .vii. sacramenti della sancta chiesa. Lo primo sie baptismo. Lo secondo sie la sancta crisma. [22v.] El terço sie il corpo e sangue di cristo. El quarto sie penitentia. Lo quinto sie olio sancto. Lo sexto sie ordine sacro. Lo septimo sie el sancto matrimonio

Le septe opere della misericordia

[22v]

Queste sono le septe opere della misericordia. La prima pascere l'affamato, el secondo dar bere all'asecato, vestire lo gnudo, visitare gli infermi, riceuere gli poueri pellegrini, ricoperare e prigioni, la septima seppellire gli morti.

Gli septe peccati mortali

[23r.]

Questi sono gli septe peccati mortali. Lo primo sie superbia, inuiria, ira, accidia, auaritia, gholia e llusura etc.

Queste sono le .vii. opere cioe virtu prinpalí

[23r.]

Queste sono le .vii. opere cioe virtu prinpali. La prima si fede, speranza, carita, iustitia, prudentia, temperança et forteça [segueix un text en llatí:] Benedicite benedicite teus quod appositum est et apponetur per uerbum dei santificetur. In nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen.

Ms. 86 Arxiu de la Corona d'Aragó (Sant Cugat). Oració a san
Antoni

[74r.]

San Anton, confessor gloriosso, contra el diablo fuert y poderos-
so, sieruo de Dios vos fiçiestes el mundo subitamens [?] la carne
vinciestes, vos el anima me saluat y el cuerpo de mal me guardat.
A guardarme de muert subitanea a todo cristiano e a todo mi compa-
nyia. Tambien del fuego infernal, del poder del enemigo mortal.
La mi vida sea buena e placent a Dios e a vos e a toda la gent.
Palacia a uos e a la mi fin present estar e mi anima con los ange-
les a Dios presentar. Vos seyer de mis bienes del cuerpo guiador,
contra tot enemigo pastor e defensor. Amen.

Biblioteca de Catalunya, Ms. 1852. Deuota oration de Nuestro
Señor

[238v.]

Deuota oration de Nuestro Señor.

Muy alto et misericordioso señor juez soberano, rey ⁊ señor,
delante cuya maiestad ⁊ potencia las señorías del cielo ⁊ poderios
infernales se omillan ⁊ temen ⁊ tiemblan. A quien todas las
creaturas deuen obediencia ⁊ seruicio ⁊ adoracion. Yo, pecador

indino culpado, con temeroso temor ⁊ omil acatamiento, con verdadera fe, con puro coraçon ⁊ con llena boca, te alabo bendigo a-doro [239r.] ⁊ creo que tu eres my Dios, padre ⁊ fijo ⁊ espíritu sancto. Trenidat en personas ⁊ vnidad en essencia. ⁊ creo el alto, secreto, sagrado misterio de la santa fe catolica de Iesuxristo, my redentor, quant llena ⁊ conplidamente lo cree ⁊ tiene ⁊ confiese ⁊ rescibe la santa madre Yglesia, por virtud de la qual ⁊ por los merescimientos ⁊ muy alta humildat de la santissima virgen Maria, te ruego como fijo, suplico como sieruo. pido como necesitado, que me oyas ⁊ mires como padre, ⁊ me anpares ⁊ defiendas como Señor, ⁊ me respondas ⁊ consueles como [239v.] veys que lo he menester. Perdoname mis culpas, remite mis pecados, saname mys culpas ⁊ my anima; consuela my coraçon, muestra en my la potencia de la tu muy grant iman, destribuye·n my la tu bondat, manifiesta tu uirtud; sean en my todas las marauillas de la tu grant caridad. Dame entendimiento con que sin duda te crea, memoria con que non te oluide, voluntad que sienpre te ame, virtud con que non te ofenda, gracia con que te sierua, desec con que te busque, fuerça que te halle, obras con que non de [incomplet.]

PART III. ESTUDIS

Un fragment de crònica aragonesa. El Ms. 245 de la Biblioteca de Catalunya

Uns pocs folis procedents d'una crònica en aragonès s'han relligat modernament amb uns textos del s. XVI;¹ constaven, però, al fitxer de reserva com un fragment de crònica aragonesa del s. XIV. Recull fets històrics que comencen en l'aire amb Pelai² i el primer capítol que trobem parla del seu fill Fofilla; el darrer capítol, immediatament després d'ocupar-se de la mort del comte Fernán González, conté els fets del rei Ramiro, fill de Sanç i de Teresa. Es tracta, a grans trets, de la història peninsular desde l'any 700 al 1000 (aproximadament), fent sempre menció dels monestirs amb els quals els reis es van vincular, bé per donacions, bé per enterraments,³ alhora que explica matrimonis, guerres i traïcions.

¹ A la *Guia de la Biblioteca Central*, p. 62, es fa esment d'uns versos castellans, del testament d'Isabel la Catòlica i d'una poesia d'un ermità, però no es diu res del fragment de la crònica.

² Mort l'any 737.

³ Cosa que fa pensar en un redactor vinculat a un monestir. Urbieto, quan edità la *Crònica de los estados peninsulares*, proposà que es tractava d'un monjo de Montearagón. Federico Balaguer, en una ressenya de l'edició, *Argensola*, VI, núm. 21-24, 1955, p. 292, comentà: «esta hipótesis de Urbieto es muy sugestiva, aunque, naturalmente, no puede demostrarse de manera concluyente, pues no se tienen noticias de que el manuscrito haya estado en Montearagón y por otra parte el cronista ignora que Alfonso el Batallador estuviese allí enterrado.»

Entre els folis 4 i 5 del text (11 i 12 de la numeració moderna) hi ha un salt evident, s'han perdut uns folis.¹ S'ha d'assenyalar que el manuscrit està copiat amb molta cura, amb una lletra molt regular, amb els títols en vermell, contràriament a d'altres fragments de cròniques que es conserven en aquesta mateixa biblioteca, que semblen quaderns de notes o còpies fetes per particulars; aquí, diversos detalls (com ara els forats que van servir per traçar les caixes), parlen de la intervenció d'un copista d'ofici.

El seu caràcter fragmentari, acèfal i incomplet va dificultar la identificació del text. En un principi es pensà que podia tractar-se d'una versió aragonesa de la *Primera crònica general*, que resumia molt el text.² Es tracta d'un fragment de la que Menéndez Pidal anomenà *Crònica navarro-aragonesa*,³ tot editant-ne alguns fragments i que Antonio Ubieto Arteta rebatejà com *Crònica de los estados peninsulares*, en fer l'edició del text complet.⁴

Un acarament del Ms. 245 de la Biblioteca Central amb l'edició del

¹ 4v. [fi] «aquesta era la razon porque los de Asturias eran»; 5r. [inici] «su muller y es a saber el monesterio de sant Andres».

² Alfonso X el Sabio, *Primera crònica general que mandó componer Alfonso el Sabio y se continuaba bajo Sancho IV en 1289*, (Ed. R. Menéndez Pidal), Madrid, 1955, 2 vol. p. 323-425.

³ Ramón Menéndez Pidal, *Catálogo de la Real Biblioteca. Tomo V. Crónicas generales de España*, Madrid, 1918, núm. VII, p. 87-92.

⁴ *Crònica de los estados peninsulares (Texto del siglo XIV)*. Estudio preliminar, edición e índices por Antonio Ubieto Arteta, Granada, 1955.

text dels tres manuscrits de la *Crónica de los estados peninsulares* que es coneixen¹ feta per A. Ubieto² permet identificar el text barcelonès com part d'aquesta *Crónica*.

El Ms. 245 contè, a més, un fragment desconegut del text, que va del rei Pelai a Alfons el Cast i que no apareixia a cap dels altres manuscrits. Ubieto, a la seva edició, proposa que l'obra començaria amb la història dels reis d'Astúries,³ com és el cas del nostre ms., al qual li mancarien uns folis inicials: aquells que contindrien, en paraules d'Ubieto:

una exposición de los motivos que originaban la obra, unas consideraciones generales sobre los primeros momentos históricos de España, hasta llegar a los visigodos; narraría la pérdida de España por los pecados de don Rodrigo, tema repetido en la historiografía medieval; trataría de la conquista de España por los musulmanes, así como el comienzo de la Reconquista, [aquí, amb el regnat de Pelai és on comença el Ms. de Barcelona]⁴ hasta copiar la historia de los reyes de Asturias (...). De esta forma llegaría a enlazar con el folio 6 vuelto, donde se continúa la historia de Alfonso II el Casto, rey de Asturias, con cuyo reinado comienza el texto ahora

¹ A, Olim. Manuel Nasarre de Sena, segons BOOST3 3021, avui en lloc desconegut; B, Biblioteca de Falacio, 567 (Olim. 2-F-4), BOOST3, 2169 i C, Biblioteca de la Academia de la Historia, Colección Abbad y Lasierra, t. XXII (No apareix al BOOST3). B i C són còpies del s. XVII. Sota la referència de *crónicas navarras* el BOOST3 cita els 2169, 2453 i 2456, mentre que el 3021 apareix com *Crónica de los estados peninsulares*. Els registres 2453 i 2456 fan referència a *Anales navarro-aragoneses - Crónicas navarras* i *Crónicas navarras*, respectivament. Sembla que hagi barrejat obres diverses.

² Edició citada.

³ Ibidem. p. 14-16 exposa la disposició del text als còdexs i enumera les raons que li fan alterar-la (p. 17-19).

⁴ La interpolació és nostra.

publicado.¹

El Ms. de Barcelona presenta algunes llacunes respecte de l'edició. Manca part del regnat del rei Alfons, de don Garcia i d'Ordony, notant-se un salt en la batalla de Valjonquera; omet, a més a més, el relat dels jutges de Castella; també hi ha un salt a la meitat del regnat de Ramiro. Irregularitats totes elles que mereixen ésser tractades amb una mica de detall.

L'edició d'Ubieto² comença:

[Alfonso II el Casto] (...) Casto, porque fue de limpia vida e quito de mugeres

Text que trobem en el segon foli del Ms. [9r.]:

Del rey don Alffonso.³ [E]²sti rey don Alfonso Casto fue fillo del rey don Frueylla et clamaronlo casto, porque fue de limpia vida et quito de mugeres.

Abans, el Ms. 245 ha recollit part de les gestes de Pelai [8r.], el breu regnat de Fofila, mort al lluitar amb un ós -va manar als seus homes que no intervinguessin al combat- [8r-8v.]:

[E]³sti rey Foffilla fue fillo del rey Pelayo et no regno sino dos ; años. Et treballauasse muyto en caça, et vn dia yendo ; en pos vn onso por lidiar con ell, a su cabo huuolo de ma-tar [8v.] el onso et muerto el fue rey don Alffonso que caso con la filla del rey Pelayo

El regnat del seu successor, Alfons el Catòlic, casat amb una filla de Pelai [8v.], el de Fruella, que «manda que los clerigos

¹ Ibidem. p. 19

² Idibem. p. 45.

³ En vermell, al final del paràgraf anterior.

no se casen ni tengan mujeres» [8v.]:

mando que ; todos los clerigos obedeçiessem a las costumbres de Roma et (...) mando ; que los clerigos no casassen ni huiessen mugeres mas que fiziessen vida qual deuiessen

El de D. Aureli, que fou rei per la seva dona, filla de Fruella [9r.]:

fizieron lo rey por razon de la muller

Seguint amb el text de l'edició, trobem el relat de la creu feta pels àngels [Edició, p. 46, Ms. foli 9r.]. La història coincideix fins arribar al moment en que Alfons el Cast es desdiu -obligat pels rics homes del regne- de la promesa de lliurar el regne a l'emperador Karlos [Edició, p. 48], aquí en el Ms. hi ha un salt, fins a la pàgina 51 de l'edició: «vino a Toledo al rey moro Galafre» [9v.]. Manquen fulls al Ms.; la fi del foli 9v. diu: «los de Asturias, de Alaua, de Vizcaya de Nauar», ie el foli 10r. comença: «por fazerle pesar que se vino a Tholedo al rey Galafre». Deu tractar-se d'una pèrdua de fulls. El foli 9 (filigrana del corn) és de paper de color un xic diferent al del foli 10 (filigrana de l'arc).

Torna a seguir bé el text, parlant del rei Marsili¹ de Saragossa. La segona llacuna la trobem al foli 10v. del Ms., mentre parla de la batalla entre el rei Ordonyo i Muça, qui fuig mig mort. El tipus de material omés fa pensar que el copista es va saltar uns folis de l'original durant una interrupció del treball de la còpia

¹ Nom escrit entre línies, substitueix al «Marsil» ratllat del text.

i no ho va advertir per la similitud del tema i per la identitat del nom del monarca, o bé mancaven ja al seu model. La història del rei Ordonyo deia que un cop Muça fugí derrotat, el seu fill Lope «princep de Toledo fijo de Muza, torno vasallyo de Ordonyo e sirviolo en toda su vida, faciendo por el muchas batallas contra moros»¹; el Ms. diu: «Lope principe de Toledo le presento batalla en Valjonquera» [10v.].² La confusió ha fet ometre part del regnat d'Ordonyo, el d'Alfons, el de don Garcia, i el d'Ordonyo II.³

De nou es reprèn el fil de la història amb el regnat de Fruyella, ara bé, a l'edició trobem seguidament la història dels comtes de Castella,⁴ mentre que al Ms. 245 la narració segueix amb els fets de D. Alfons, fill d'Ordonyo, que fou rei de Lleó, i que renuncià a la corona en favor del seu germà Ramir i entrà en religió. Novament hi ha un salt al Ms. que es deu a una pèrdua de fulls; el foli 11v. acaba: «aquesta era la razon por que los de Asturias eran» i el 12r. comença «su muller y es a saber el monesterio de sant Andres», dels primers fets del regnat de Ramir⁵ narrats a

¹ Ibid., p. 52.

² Correspon en l'edició a: «y en el lugar llamada Valjunquera huvieron batalla como a Dios plazie», p. 59.

³ Ibidem. p. 53-59.

⁴ Ibidem. p. 61-65, on es parla del Jutges, de Layn Calvo, de Nunyc Rasuera, de Gonzalvo Nunyes, de Ferrant Gonzalves, de Garcia Ferrández i de Sanç Ferrández.

⁵ Ibidem. p. 66.

l'edició passem als darrers.¹ A partir d'ací tenim complets els regnats d'Ordonyo -fill de Ramir- i el del seu germà Sanç el Gros, qui seguí a Córdova un tractament per aprimar-se sota la cura dels «físicos» del rei Abderramen, raó per la qual signaren treves. El fragment de Barcelona acaba en el regnat de Ramir, fill de Sanç, en el moment en què mort el rei de malaltia i sense fills, els moros del rei Alcorrex envaeixen les terres gallegues.²

Els folis que componen aquest fragment sembla que anaven solts. Físicament no hi ha res que ens digui si formaven originàriament un quadern i, per tant, que ens dugui a assegurar si els salts en el text són deguts al copista, o bé es tracta d'una pèrdua de folis. De tota manera hem d'advertir que a la *Guia de la Biblioteca Central*, p. 182 es defineix aquest manuscrit com: «Un quadern»³ que comprende desde Pelayo a Ramiro II.»

¹ Ibidem. p. 69.

² Ibidem. p. 75.

³ El subrallat és meu.

Una altra traducció castellana medieval dels *Morabilia* de Valeri Màxim

Cada còdex pot ésser per a nosaltres testimoni d'un pasat que, d'altra manera, no se'ns revelaria. Els manuscrits porten informacions curioses, sovint dins del marc de fórmules fixades, sobre les persones que amb ells tingueren relació, sigui com a creadors, traductors, copistes, destinataris o posseïdors.

Són pocs els manuscrits medievals on el copista surt de l'anonimat i ens parla des de la llunyania de 4 o 5 segles, del seu nom i orígens. El canvi de mentalitat lligat a l'humanisme, quan l'home surt de la col·lectivitat per col·locar-se al centre de la creació, fa que aquests personatges, mans fins ara anònimes, proclamin la seva identitat.

Ara bé, els poderosos que es podien permetre encarregar còpies luxoses i acurades, aquests personatges: reis i grans senyors, apareixen sovint a l'inici dels vells manuscrits. A ells s'adrecen poemes, obres filosòfiques i traduccions d'aquells clàssics, d'aquelles autoritats que escriviren, molts segles abans, en una llengua només intel·ligible als gramàtics.

Aquests llibres es convertien en una anotació més als inventaris

de béns, en mig de mobles, estris de diversa mena i panys de seda. Maltractats per la història i la fortuna, que fa pujar i caure els poderosos (bé que se sabia això al s. XV) ens arriben els còdexs, amb unes dedicatòries a través de les quals es prova de reconstruir una part de la història de la nostra cultura.

Eren els folis inicials, que sovint ens arriben en mal estat, i això quan ens arriben, els que acollien miniatures, orles, i d'altres elements decoratius, a més dels pròlegs, les cartes dedicatòries i tota una colla d'anotacions extraliteràries que ens són tan valuoses.

El cas del Ms. 518 de la Biblioteca de Catalunya és una mostra del valor que poden tenir aquestes notes alienes al text.

El llibre, tal i com el tenim avui, porta el títol afegit al marge superior del foli 1r., per obra d'una mà més moderna que la que efectuà la còpia. Aquesta mateixa mà ha escrit: «Nicolas de Mitane, contador del rey».¹ El volum conté una traducció castellana dels *Morabilia* de Valeri Màxim. Al primer foli de guardes de paper diferent al del volum, una altra mà del s. XVI, ha afegit unes informacions contradictòries.

Famosos echos de illustres varones antiguos, griegos, romanos y cartagineses, con notables ejemplos y historias; por mandamiento del muy alto y esclarecido Sr. el Sr. rey don [ratllat «Philippe»] Pedro, escrivio el presente tratado D.

¹ No s'ha pogut localitzar cap notícia respecte d'aquest personatge.

Juan ; de Hinestrosa su fiel criado y vassallo en la muy noble ciudad ; de Sevilla a 3 de febrero de .1411.

En la breu introducció que acompanya aquest Ms. s'han apuntat els problemes que la nota planteja, en entrar en conflicte el nom del rei amb la data, a més de la identitat del traductor.

Abans d'entrar a analitzar-los, fem un breu repàs a les traduccions medievals de Valeri Màxim a la Península. Bolgar no cita més que la tardana versió de Hugo de Urríes, feta sobre el francès i dedicada al rei Joan II d'Aragó, i la traducció d'Antoni Canals.¹ M. Menéndez Pelayo fa esment de dues traduccions, la de Hugo de Urríes i una d'anterior, documentada en l'inventari dels llibres del conestable don Pedro de Portugal, traducció que ha d'ésser anterior a 1466.²

Sobre la traducció d'Antoni Canals³ -ad quem 1395- es feren al menys tres traduccions al castellà. Riquer se n'ocupa en un arti-

¹ B. R. Bolgard, *The Classical Heritage and his Beneficiaries*, p. 456-457.

² «Nº 74 de la biblioteca del condestable de Portugal don Pedro, rey intruso de Aragón. "Item altre libre de forma de full en paper molt sutil, scrit en vulgar castella, ab posts cubertes de cuyro vermell, empremtades, quatre gaffets e quatre scudets de leuto, appellat lo Valeri. Feneix en la penultima carta *espero dell*." A juzgar por la fecha del inventario de los libros del Condestable (1466) esta traducción ha de ser diferente de la de Mosén Hugo de Urríes, y anterior a ella.» M. Menéndez Pelayo, *Bibliografía hispano-latina clásica*, Santander, 1953, vol. VIII, p. 180.

³ BOOCT 1424 al 1431, editada per Ramon Miquel i Planas, Barcelona, 1914.

cle,¹ fent especial atenció a què els traductors de la versió de Canals ho traduïen tot, pròleg inclòs, i per tant és evident la seva dependència. Riquer transcriu un fragment del pròleg de Canals:

he'l tret de llatí en nostra vulgada llengua materna valenciana (...) jatsesia que altres l'hagen tret en llengua catalana²

Passatge reproduït literalment pels traductors, que a les tres versions castellanes es transforma en:

hélo traído en nuestra avulgarada lengua materna valenciana (...) traído en romance catalán³

lo he tornado de latín en nuestra acostumbrada lengua materna valenciana (...) traydo de latyn en romance catalán⁴

hélo traydo [de] latim en nuestra acostumbrada lengua materna valenciana (...) traydo de latim en romance catalán⁵

Aquesta carta dedicatòria que a l'article citat serveix per parlar

¹ M de Riquer, «Versions castellanes del 'Valeri Màxim' d'Antoni Canals», *Boletín de la Real Sociedad Castellonense de Cultura*, XVII, 1936, p. 293-296.

² *Ibidem*. p. 295.

³ *Ibidem*. p. 295. Es tracta de la traducció atribuïda a Diego de Lonbraña, citada per Nicolás Antonio, *Bibliotheca Vetus* II, núm. 269, p. 237. Riquer entén que Diego de Lonbraña és el traductor. Aquest Ms. sembla ésser el Ms. 2208 de la Biblioteca Nacional de Madrid, Olim. X-100, BOOST3 núm. 1335. El BOOST3 considera que Diego de Lonbraña és el copista i que el traductor és Juan Alfonso de Zamora, i dat la traducció entre els anys 1416 i 1423.

⁴ Traducció anònima: Riquer extreu la notícia de A. Paz y Melia, «Biblioteca fundada por el conde de Haro en 1455», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, VI, 1902, p. 205. Podria tractar-se de qualsevol de les traduccions anònimes citades al BOOST3 núms. 258, 259, 260, 1586 o 1612.

⁵ Traducció anònima, que Riquer cita del Ms. descrit per M. Schiff, *La bibliothèque du Marquis de Santillana*, p. 133-134, BOOST3 núm. 1780.

de les actituds dels traductors, no apareix al Ms. 518, perquè ens manquen els folis de l'inici, o sigui que hem de començar des del principi, en no poder basar-nos en aquest treball (potser l'únic que hi ha) sobre les traduccions de Valeri Màxim en castellà.

Ara bé, aturem-nos un moment en les anotacions que porta la primera traducció citada, reproduïdes per Nicolás Antonio:

codex Hispanicas Valerii Maximi & Lucani versiones contienens Auctore Anonymo, habetur in Regia Bibliotheca Matritensi; in quo post Valerii libros legitur è minio: Este libro de Valerio Maximo escribió Diego de Lonbraña (non Lobrañan) criado de Alphon González de León Contador del rey por mandado del dicho Alfonso González. En la muy noble cibdat de Sevilla año del Señor de M. CCCC. è XXXIII¹

Text que s'ascosta a les nostres notes del foli de guardes id el foli 1r., on es fa referència a un comptador del rei, a la ciutat de Sevilla i a la data, que al còdex descrit per Nicolás Antonio es 1433, mentre es 1411 al Ms. de Barcelona.

Pensem també en el Ms. de la Biblioteca Nacional de Madrid, signatura 10807, 011a, KK-17,² conté la tercera de les traduccions citades aquella que, segons M. Schiff,³ s'adreça a Joan I de Castella. La nota del Ms. 518 (on apareix primer un rey «Philippe» ratllat i substituït per un rei «Pedro») pot ésser còpia una nota anterior, de mal llegir, on apareixeria clarament la ciutat de Sevilla, tant estretament lligada a la memòria del rei Pere el

¹ Nicolás Antonio, *Biblioteca Vetus* II, núm. 268, p. 237.

² BOOST3, 1780.

³ Op. cit, p. 133.

Cruel. De fet és ben curiós que totes les traduccions es vinculin a aquella ciutat andalusa.

El problema de la nota del Ms. 516 es planteja perquè, si bé hi ha un moment en què són tres els reis Pere que trobem a la Península,¹ no pas en l'any 1411. Si calculem la data per l'era del César,² l'únic candidat seria el rei Pere III el Ceremoniós,³ i la traducció castellana anterior a la de fra Antoni Canals. Cap Juan de Hínestrosa apareix a la *Crònica del Ceremoniós*,⁴ personatge molt interessat per la història. Basta que recordem a la donació que féu a Poblet d'una biblioteca de llibres d'història.

Per la crònica de Joan II sabem que aquest era a Sevilla els anys 1410-1411 i que des d'allà demanava informació per saber si podia

¹ «Escribe Estevan de Garivay en el Cap. 3.5 del libr. 14, por cosa notable (como lo es) que a vn mismo tiempo concurrieron en Castilla, Aragón, y Portugal tres Reyes llamados Pedros, y cuyos padres se llamaron Alonsos, que también fueron Reyes a vn mismo tiempo», Gonçalo Argote de Molina, *Nobleza del Andaluzia*, Sevilla, 1588, p. 228.

² La era hispana pren com a punt de partença l'any 38 a.C. i segons S. Isidor és la era del César. Aquesta datació perdura en Aragó fins a l'any 1350, en València fins al 1358, en Castella fins al 1383 i en Portugal fins al 1422. Així, de tractar-se d'una data segons l'era del César, primer se'ns diria explícitament i, en segon lloc, hauria de tractar-se de dominis castellans o portuguesos. Cif. J. Agustí y Casanovas, Fedro Voltes Bou i José Vives, *Manual de cronologia española y universal*, Madrid, 1952, p. 11.

³ Pere III regnà entre 1336 i 1387, i la traducció seria de 1373.

⁴ *Chronique catalane de Pierre IV d'Aragon III de Catalogne, dit le Cérémonieux ou del Punyalet*, (Ed. Amédée Pagès). Toulouse-Paris, 1941.

optar a la Corona aragonesa. Ara bé, això és el que ens diu el cronista, perquè en aquell moment Joan II tindria només 6 anys, i la *Crònica* parla d'ell com *infante*; el seu oncle, Ferran d'Antequera ocupà la regència fins a 1419.¹

Una altra hipòtesi seria suposar que la ciutat de Sevilla és la que per associació d'idees ha fet aparèixer el nom del rei Pere, que no seria altre que Pere I el Cruel (mort el 1367) i que el Juan de Henestrosa «su fiel criado y vassallo» no és altre que Juan Fernández de Henestrosa, oncle de Maria de Padilla, l'amant del rei, i personatge molt proper al monarca. La relació entre aquestes tres dades: ciutat, nom del destinatari i de l'autor de la traducció és evident. Quedaria sense resoldre el problema de la data.

Ara bé, considerem per un moment si el personatge històric Juan Fernández de Henestrosa -o Finestrosa- podria ésser l'autor d'una traducció.

Pere I puja al tron de Castella el 1350, molt jove encara. El seu pare acaba de morir de la pesta, un rebrot de l'epidèmia que patí tota Europa l'any 1348. La població ha disminuït arreu, el món

¹ De la documentació relativa al regnat de Joan II només s'ha pogut consultar l'editada per Juan Abellán, *Documentos de Juan II*, Murcia-Cádiz, 1984, que s'ocupa dels documents relatius al regne de Múrcia, on no apareix cap document referent al nostre personatge.

dels curials també se'n ressent. Són temps difícils, temps de revolta civil, de lluita de la monarquia per imposar-se a la noblesa. Sembla que no sigui un temps propici per dedicar-se a les lletres, i menys a traduir els clàssics. És a més a més, una època tèrbola, de la qual a penes ens queda documentació. B. Tate destaca l'escassetat de fons documentals sobre el regnat de Pere I,¹ alhora que es remet a un treball de P. Russell.² Els Trastàmara feren destruir les cròniques i els documents referents al regnat de Pere I. Pocs fulls s'han salvat d'aquell intent de legitimar el nou ordre per part del rei Enric, perquè la història la fan sempre els vencedors.

Els primers anys del regnat de Pere I no són els més adequats per al desenvolupament d'activitats literàries. De seguida trobem al costat del jove i impetuós monarca a un personatge poderós i intrigant: Juan Fernández de Henestrosa i per tota la seva vida el trobarem vinculat estretament a Pere I.

Gonçalo Argote de Molina parla dels orígens del linatge de Finestrosa, tot dient:

Don Nuño Diaz (que casó en Finestrosa) usò de las armas de don Diego López su padre, que eran dos lobos negros en campo blanco, y acrecento por orla ocho estrellas de oro en campo azul. Armas del Solar de Fenestrosa. Fue este linage heredado en la Merindad de Castro Xeriz (como parece por el libro

¹ B. Tate, *Ensayos sobre la historiografía peninsular del s. XV*, Madrid, 1970, p. 37.

² P. Russell, *English Intervention in Spain and Portugal in the Time of Edward III and Richard II*, Oxford, 1955, p. 18.

del Bezerro) onde es el lugar Solariego llamado Fenestrosa, que dio apellido a este linage, de el qual era Señor Iuan Fernandez de Finestrosa, tio de doña Maria de Padilla, en quien el Rey don Pedro vuo a la Duquesa doña Costança, hermano de doña Maria Gomez de Finestrosa muger de Iuan Garcia de Padilla, madre de la dicha doña Maria, y de don Iuan y don Diego Maestres de Sanctiago y de Calatrava.¹

Curiosament ni el cognom familiar ni el topònim apareixen citats a dos estudis sobre la zona de Sevilla als segles XIV i XV, fets per Manuel González Jiménez² i per M. Angel Ladero Quesada³ i, en canvi trobem un Alfonso de Henestrosa citat en un document del darrer quart del segle XV, d'entre els esmentats per Sanz i Simó.⁴

Juan Fernández de Henestrosa fou un noble que a la *Crónica del Canciller* apareix sempre com home de guerra, sempre al costat del rei Pere. Per la documentació conservada sabem que el 14 de juny de 1352, quan el rei el ratifica com merino de Frómista, és ja alcalde dels *hijosdalgo*, títol que manté encara l'11 de març de 1354,⁵ essent també cambrer major del rei⁶ i *canciller del sello*

¹ Gonçalo Argote de Molina, *Nobleza del Andaluzia*, p. 85.

² Manuel González Jiménez, *La repoblación de la zona de Sevilla durante el s. XIV, estudio y documentación*, Sevilla, 1975.

³ Miguel Angel Ladero Quesada, *La ciudad medieval (1248-1492). Historia de Sevilla*, Sevilla, 1976.

⁴ M. Josefa Sanz Fuentes - M. Isabel Simó Rodríguez, *Catálogo de documentos contenidos en los libros de Cabildo del Consejo de Sevilla*, Sevilla, 1975. El document 2045, datat el 21 de febrer de 1471 parla d'un Alfonso de Henestrosa, que bé podria pertànyer a aquesta família.

⁵ L. V. Díaz Martín, *Los oficiales de Pedro I de Castilla*, Valladolid, 1987, 2a. ed. p. 39.

de la poridad en 1355 i de 1357 fins a la seva mort.¹ Se sap també que el 20 de juny de 1355 era majordom major.² Fou notable el seu paper en l'ombra, com inspirador del rei i com protector de nombrosos càrrecs de la cort, que ho foren per la seva intercessió i formaven el seu 'partit'. Poc més sabem d'aquest personatge,³ sinó el que ens diu Ayala a la *Crónica del rey don Pedro*,⁴ a qui s'acusa d'èsser un historiador parcial. Segons el Canciller, Juan Fernández de Henestrosa és un home que no respecta la paraula donada:

Otrosi Iohan Ferrandez de Henestrosa que fuera preso en la villa de Toro, segund dicho auemos, estaua en poder del infante don Ferrando. E quando el infante partio de Toro entregolo a la reyna donna Maria, madre del rey don Pedro. E dio Iohan Ferrandez arrehenes por si a la reyna donna Maria e al conde don Enrrique algunos caualleros, sus parientes; los quales eran Dia Gutierrez de Cauillos e Ynnigo Ortiz de las Cueuas e Pero Gomez de Porres el viejo e Iohan Diaz de Caduerniga, ca estos eran parientes e amigos de Juan Ferrandez. E dixo Iohan Ferrandez a la reyna donna Maria, que el seyendo suelto de la dicha prision e yendo para el rey, que traeria pleytesia que todos estos fechos viniessen a bien. E la reyna mandolo soltar de la prision e tomo los arrehenes, pero despues que fue Iohan Ferrandez suelto e se fue al rey, non torno a Toro nin curo de los arrehenes que auida dado por si. E la reyna desque aquello vio, solto a los caualleros que en-

* Ibidem., p. 62-63, càrrec que manté amb alguns intervals de cessantia fins a la seva mort el 22 de setembre de 1359, en la batalla d'Araviana.

¹ Ibidem., p. 70-71.

² Ibidem., p. 90-91.

³ No hi ha cap referència a Juan Fernández de Henestrosa en la documentació relativa al rei Pere I, editada per Pedro Rubio Merino, *Archivo de la S. Metropolitana y patriarcal iglesia catedral de Sevilla. Inventario General*, Madrid, 1987, catàleg que recull bastants documents relatius al rei.

⁴ Pero López de Ayala, *Crónica del rey don Pedro*, Ed. i est. per Constance L. Wilkins i Heanon M. Wilkins, Madison, 1985.

traron en arrehenes por el dicho Iohan Ferrandez e dexolos yr al rey¹

Apareix també com home de confiança de Pere I, a qui el rei vol bé, a qui confia importants missions diplomàtiques:

llego en la dicha Seuilla Iohan Ferrandez de Henestrosa, camarero mayor del rey e tio de donna Maria de Padilla, que venia de Portugal por tratar con el rey de Portugal que diesse su ayuda de galeas al rey don Pedro contra el rey de Aragon despues de las treguas que en vno auian.²

i també d'altres no tant diplomàtiques:

E mando el rey a Iohan Ferrandez de Henestrosa que assi como llegasse a Roa, que prendiesse las dichas reyna e donna Ysabel (...) E Iohan Ferrandez, luego que llego, tomo las llaues de la villa e luego al palacio do posaua la reyna, e prendio a la reyna e a donna Ysabel, muger del infante. E luego otro dia luego y el rey, e fizo tomar quanto fallo y de la reyna e de donna Ysabel, su nuera, muger del infante don Iohan. E mandolas leuar presas al castillo de Castro Xeriz que tenia por el rey Iohan Ferrandez de Henestrosa³

i a qui fa alliberar quan es empresonat a conseqüència d'un dels embolics provocats per les dones del rei:⁴

E sopo el rey como Iohan Ferrandez de Henestrosa era preso, e pesole dello, ca lo tenia por buen cauallero e non auia mandado que lo prendiessen.⁵

Quan el rei s'assabenta de la seva mort en la batalla d'Araviana, se'n dol força:

El rei don Pedro, desde estas nuevas sopo en Seuilla do es-

¹ Ibidem., p. 70.

² Ibidem., p. 89.

³ Ibidem., p. 93.

⁴ Pere pren a Aldonça Coronel com a amant i la fa posar a la torre del oro, mentre Maria de Padilla és a l'alcàsser reial. Els cavallers que guarden a la nova amant i que són contraris al d'Henestrosa el fan empresonar valent-se de cartes falses del rei.

⁵ Ed. cit., p. 93.

taua, como los suyos eran desbaratados, ouo grand pessar ca amaua mucho a Iohan Ferrandez de Henestrosa, que er su camarero mayor e su chanceller mayor del sello de la poridad, e mucho su priuado, e era tio de donna Maria de Padilla, hermano de su madre.¹

Una altra dada sobre el nostre personatge la podem trobar en un panegíric del rei Pere: l'obra de Joaquín Guichot,² qui reproduceix un document de Leonor López de Córdoba, com a prova de la inexactitud i traïció a la veritat de Pero López de Ayala.³ El cas és que Leonor López de Córdoba era la dona d'un dels fills de Juan Fernández de Henestrosa:

(...) y así me casó mi padre de siete años con Rui Gutierrez de Henestrosa, fiijo de Juan Fernández de Henestrosa, Camarero mayor del Sr. Rey D. Pedro y su Chanciller mayor del sello de la poridad y mayordomo mayor de la Reyna Dª Blanca, su muger, el cual casó con Dª María de Haro, señora de Haro é los Cameros.⁴

Cert és que la casa de Haro havia estat absorvida ja en aquell temps per la seva rival, la casa de Lara, per tant era d'esperar que aquesta dama citada al document, María de Haro, senyora de los

¹ Ibidem., p. 106.

² Joaquín Guichot, *Don Pedro primero de Castilla. Ensayo de vindicación crítico-histórica de su reinado*, Sevilla, 1878.

³ «Siempre tuve por muy parcial y por llena de inexactitudes la Crónica del rey D. Pedro, que se supone escrita por D. Pedro López de Ayala. Así me lo persuadieron la recta razón, las reglas de la crítica y lo poquisimo que, siendo favorable á aquel Monarca, no habia podido ser destruido, ni desfigurado por sus enemigos. Esta opinion, contraria á la más generalmente recibida, se ha confirmado ahora con la lectura de un documento manuscrito, cuyo contenido, á ser cierto, como creo, deja á la Crónica completamente desautorizada, porque está en desacuerdo con la misma en cosas muy esenciales, y si López de Ayala faltó á la verdad respecto á ellas, derecho da para sospechar, al ménos, que lo mismo habrá hecho en todas ó la mayor parte de las demás que refiere.» Ibidem., p. 265.

⁴ Ibidem., p. 266.

Cameros, aparegués en l'obra genealògica de Salazar y Castro.¹ Trobem un Juan Alonso de Haro, *rico-hombre*, senyor de los Cameros, casat amb Constança Alfonso de Meneses, dels quals només se'ns cita un fill, l'hereu, però no es diu enlloc que sigui fill únic. Aquest fill, de nom Alonso López de Haro, *rico-hombre* i «señor en parte de los Cameros» que es casà amb Leonor de Saldaña, aya de la reina Blanca de Borbón,² podria ésser germà de la Maria de Haro esposa de Juan Fernández de Henestrosa. L'omisió d'aquesta línia secundària vindria donada perquè la casa de Lara era del partit dels Trastàmara, i els partidaris de Pere I caigueren en desgràcia a la mort del rei.³

Res ens permet pensar, a partir dels testimonis citats, que aquest noble, emparentat amb la poderosa família d'Haro, es dedicués a traduir les històries de Valeri Màxim; però qui més parla d'ell, Ayala, fou parcial, molt parcial en les seves obres històriques i aquesta no era una dada que a ell li interessés destacar: que el rei Pere s'acompanyava de nobles, no només fidels i bel·licosos,

¹ Salazar y Castro, *Historia genealògica de la casa de Lara*, Madrid, 1696-1694.

² *Ibidem.*, vol. I, p. 484.

³ Al mateix document reproduït per Guichot es diu que una vegada mort el rei Enric, manà que els donessin la llibertat i que els tornessin els seus béns: «é mi marido fué á demandar sus bienes, é los que los tenian preciaronlo poco, porque no tenia estado ni manera para los poder demandar, é los derechos ya sabeis como dependen á los lugares que han con que se demandan, é ansi perdióse mi marido é anduvo siete años por el mundo como desventurado, é nunca halló pariente ni amigo que bien le ficiese sin hubiese piedad del.» Joaquin Guichot, *op. cit.* p. 268-269.

sinó també cultes. Russell assenyala discrepàncies entre el text de la *Crònica de Ayala* i les *Memorias* del Cardenal Fernán Alvarez de Albornoz, home apassionat per les dades exactes,¹ que evidencien les inexactituds del text del Canciller.

No tenim cap prova certa que ens permeti afegir a la personalitat històrica de Fernández de Henestrosa l'activitat literària; però tampoc podem negar les dades de la nota del Ms. 518. Pere I, com home apassionat que era, sentiria interès per les accions brillants i els grans fets dels antics i, per tant, és possible que un home proper a ell li fes una traducció d'aquella enciclopèdia d'anècdotes històriques que eren els *Morabilia*, obra que gaudí de gran popularitat.

No oblidem que a la cort d'Alfons XI, on de segur es formà Juan Fernández de Henestrosa, hi hagué una gran activitat cultural, sobretot cronística, i que els temps no veien com un descrèdit que un noble es posés a traduir, com és exemple la figura del Canciller Pero López de Ayala.

Sabem que alguna de les dades de la nota ha d'ésser falsa. Pel que s'ha exposat, sembla que la data de 1411 és el que té més possibilitats d'ésser errat, però cap prova documental ens confirma que

¹ P. E. Russell, «The *Memorias* of Fernán Alvarez de Albornoz, Archbishop of Seville, 1371-180», en *Hispanic Studies in honour of J. González Llubera* (Ed. by Frank Pierce), Oxford, 1959, p. 319-330.

el Juan de Hineirosa de la nota sigui el cambrer major de Pere I, de la mateixa manera que cap document ens permet posar en relació altre rei, de nom Pere, amb un traductor anomenat Juan de Hineirosa.

Per tal d'establir si aquesta és una altra traducció dels *Morabilia*, el primer pas seria acurar el text de Barcelona, d'una banda amb la versió d'Antoni Canals i, d'una altra, amb les traduccions castellanes que s'han citat, treball aquest que va més enllà del marc del present estudi.

Biblioteca de Catalunya, Ms. 3190. Extrets de la traducció de la Medea de Sèneca

El Ms. 3190 ha entrat recentment a formar part de la Biblioteca de Catalunya. Com consta a la descripció, és una miscel·lània que comença amb una traducció castellana de la *Medea* de Sèneca, feta sobre la versió catalana de Vilaragut. N. Round,¹ examinà les relacions existents entre les versions castellanes per ell conegudes (BNM. 7088 d'una banda i Palacio 11.1768, Esc. S. II.12 i S. II.7 d'una altra),² la versió de Vilaragut (Ms. BC 285) i la versió llatina, a través d'una selecció de tres passatges curts de l'obra (l'argument, un discurs de Medea i un diàleg). Basant-nos en el seu treball, hem transcrit els fragments corresponents del Ms. 3190, tot anotant les variants respecte les altres versions.³

¹ N. G. Round, «Las traducciones medievales, catalanas y castellanas, de las tragedias de Séneca», *Anuario de Estudios Medievales*, 9, 1974-1979, p. 187-227.

² L'article citat (p. 220) inclou un quadre amb les relacions de les diverses versions de les *Tragèdies*, en el qual cita a més a més una versió castella derivada de BNM 7088, però de text defectuós, BNM 8230, i un Ms. castellà que no va poder classificar, Sevilla, B. Colombina, 3291.

³ Per a això s'ha seguit el criteri emprat per Round a l'hora de reproduir els fragments per ell editats, no s'ha tocat per res el text per ell reproduït, ni tant sols s'han desfet les amalgames (cosa que sí s'ha fet en el text de Barcelona) i, en les variants que es donen a peu de pàgina, s'ha mantingut el seu criteri gràfic: «En los extractos de los manuscritos de El Escorial, las variantes halladas únicamente en el ms. S. II.12 van en cursiva; las variantes halladas sólo en S. II.17 aparecen entre corchetes.» art. cit. p. 221.

Amb tota la prudència del món, ja que no es pot afirmar res definitiu d'una comparació tan minsa de textos, sembla que el Ms. 3190, segueix molt d'aprop la versió catalana de Vilaragut, fent alguna interpolació com el «Iten, el dicho Jaasón escapó del peligro del drago», que no apareix a Vilaragut, trobant-se una mica abans en BNM 7088.

Round proposa que BNM 7088 prové d'una versió catalana que afegieig el «drago» i les altres interpolacions, si nó és el cas que siguin ampliacions pròpies de BNM. El Ms. 3190, tot i incloure el «drago» no recull la resta d'interpolacions de BNM, cosa que fa pensar en què siguin certament ampliacions pròpies de BNM.

També, on Vilaragut diu «los lamps», Esc. S. II. 7 «los dioses, los relámpagos», Esc. S. II. 12 «los relámpagos», i BNM 7088 «los odiosos relámpagos», el Ms. 3190 diu «los dioses e los rayos», coincidint amb Esc. S. II. 7.

Els Ms. de El Escorial són molt literals, i el Ms. 3190 també ho és, però hi ha un cas on els Ms. de El Escorial trenquen aquesta literalitat que, en canvi, es manté en BNM i 3190.¹

¹ Vilaragut «nulls temps», Esc. «Nunca», BNM «en ningund tiempo» i 3190 «ningun tiempo».

Serveixin aquestes breus anotacions per presentar els fragments que tot seguit es transcriuen, deixant per a més endavant un comentari particularitzat de totes les variants observades en el text de Barcelona.

[1r.]

Jasón se partió de su tierra e fuese en la ysla de Colcos,¹ por conquistar el velloçino de oro; el qual Jaasón fue amado² de Medea, hija del rey Oetes, rey de Colcos,³ tan ardentem^{te} e tan inflamada,⁴ que por ayuda de la dicha Medea Jaasón venció los toros que guardavan⁵ el velloçino, de fuego flameantes. Iten, el

¹ Ms. 295 «e anassen ala illa de Colcos»; Ms. BNM 7088 «para yr»; Ms. Escorial S.II.12 «e fuese».

² Ms. 295 «Lo qual Jason fon amat»; Ms. BNM 7088 «e fue amado»; Ms. Escorial S.II.12 «donde fue amado».

³ Ms. 295 «filla del Rey de Colcos»; Ms. BNM 7088 «fija del rrey Oetes señor de la dicha isla»; Ms. Escorial S.II.12 «fija del Rey de Colcos».

⁴ Ms. 295 «tan ardentement e tan inflamada»; Ms. BNM 7088 «tan ardiente e inflamada mente e con tanto amor que otra persona no podía ser más amado e después»; Ms. Escorial S.II.12 «tan ardiente e tan inflamadamente». Noti's que la distribució del sufix -mente de formació dels adverbis es correspon a la manera catalana en el Ms. BN 7088 i en el Ms. 3190.

⁵ Ms. 295 «los quals guardauen»; Ms. BNM 7088 «e el dragón e guardauan»; Ms. Escorial S.II.12 «que guardauan».

dicho Jaasón escapó del peligro del drago.¹ E así mismo, del peligro de la multitud de los cavalleros que manavan de la tierra.² Como uvo vencidos todos los peligros, obtuvo el velloçino de oro,³ con ayuda syngular de la dicha Medea,⁴ la qual, dexando a su padre carnal⁵ e el reyno propio,⁶ huyó con Jaasón⁷ e tomole por marido.⁸

[4v.]

Mas como Jaasón no sea menos culpable⁹ que los desuso dichos,¹⁰

¹ Ms. 295 «lo vellor d'or e gitauen per la boqua flames de foch flamejants»; Ms. BNM 7088 «vellecino de oro los quales lançauan perla boca flamas de fuego ynflamadas»; Ms. Escorial S.II.12 «el velloçino de oro».

² Ms. 295 «Item Jason escapa ala multitud dels cauallers e perill de aquells qui brollauen dela terra»; Ms. BNM 7088 [ho omet]; Ms. Escorial S.II.12 «e escapó del peligro dela multitud de los caualleros que manauan dela tierra».

³ Ms. 3190 segueix exactament la versió de Vilaragut, BN 7088 amplifica; «tomó el velleçino de oro e vynose conél ala ya nombrada ysla de Colcas». S'omet a Escorial S.II.12.

⁴ Ms. 295 «ab ajuda singular de la dita Medea»; Ms. BNM 7088 [ho omet]; Ms. Escorial S.II.12 «con ayuda singular dela dicha Medea».

⁵ No apareix «carnal» en Escorial S.II.12.

⁶ Escorial S.II.12 interpola «todas cosas oluidando».

⁷ Ms. 295 «fugissen ab Jason»; Ms. BNM 7088 «fuyó con Jasson»; Ms. Escorial S.II.12 «con Jasón se fue».

⁸ Ms. 295 «e pres lo per marit»; Ms. BNM 7088 «tomándolo por marido»; Ms. Escorial S.II.12 «e aquel tomó por marido».

⁹ Ms. 295 «Mas com Jason no sia menys culpable»; Ms. BNM 7088 [ho omet]; Ms. Escorial S.II.12 «non sea menos culpable Jasón».

que le yncrepare o orare por su gran deslealtad.¹ Cierta, mayor mal deseo que le venga.² Ca ruego los susodichos dioses³ que viva, e que vaya bagavundo⁴ pro⁵ las cibdades e tierras por él no sabidas⁶ desterado, espantado, e temeroso e malquerido;⁷ no hallando casa ni mesón,⁸ desee a mí, que soy esposa e muger suya.⁹

¹⁰ Ms. 295 «quels demunt dits»; Ms. BNM 7088 [ho omet]; Ms. Escorial S. II. 12 «que los suso dichos».

¹ Ms. 295 «tempetrare e horare per sa gran deslealtat»; Ms. BNM 7088 [ho omet]; Ms. Escorial S. II. 12 «interpretaré e [ynpetraré o] que le oraré por su deslealtad grande».

² Ms. 295 «Certs major mal desig que li esdevenga»; Ms. BNM 7088 [ho omet]; Ms. Escorial S. II. 12 «Por cierto mayor mal deseo que le venga».

³ Ms. 295 «car prech los demunt dits deus»; Ms. BNM 7088 «el qual rruego e ynploro a los dioses suso dichos»; Ms. Escorial S. II. 12 «que yo ruego a los suso dichos dioses [a los dichos dioses suso dichos] que yo les rogue».

⁴ Ms. 295 «vagebunt»; Ms. BNM 7088 «vaga mundo»; Ms. Escorial S. II. 12 «vagabundo».

⁵ Ms. 295 «per»; Ms. BNM 7088 «por»; Ms. Escorial S. II. 12 «por».

⁶ Ms. 295 «ells ignorades»; Ms. BNM 7088 «él ygnoradas»; Ms. Escorial S. II. 12 «el [Rey] ygnoradas».

⁷ Ms. 295 «exeliat pahoruch tremclos odios»; Ms. BNM 7088 «desterrado pauroso e aborrecible»; Ms. Escorial S. II. 12 «deterado p^o broso temeroso aborreçido».

⁸ Ms. 295 «no trobant casa ni hostal»; Ms. BNM 7088 «e non falle casa en que sea acogido»; Ms. Escorial S. II. 12 «non trobande casa nin ostal».

⁹ Ms. 295 «Desige a mi qui son esposa e muller sua»; Ms. BNM 7088 «Dexó amy que soy esposa e muger legítima»; Ms. Escorial S. II. 12 «Desea a my que so esposa e muger suya».

Todos tiempos vaya de rueda en pila, de [5r.] casa en casa.¹ Et será fama por todo el mundo divulgada que Jaasón no tiene casa ni albergue.² A los hijos de Jaasón y míos no puedo mayor mal orar, sino que³ en los ynfortunios⁴ sean semezantes⁵ al padre e a la madre.

[12v.]

Medea: Sabe, ⁶ aya, ⁷ que no me convyene de aver miedo, ⁸ ca⁹ la

¹ Ms. 295 «Tots temps vage de roda en pila de cas en casa»; Ms. BNM 7088 [ho omet]; Ms. Escorial S. II. 12 «Todos tiempos vaya de roda en pila de casa en casa».

² Ms. 295 «Sia fama per tot lo mon diulgada que Jason non ha casa ni alberch»; Ms. BNM 7088 [ho omet]; Ms. Escorial S. II. 12 «[fama divulgada por todo el mundo que Jasón non tiene casa] nin morada».

³ Ms. 295 «major mal haorar que aquest»; Ms. BNM 7088 «mayor mal orar saluo que»; Ms. Escorial S. II. 12 «mayor maldición dar si non que».

⁴ Ms. 295 «los infortunios»; Ms. BNM 7088 «las fortunas»; Ms. Escorial S. II. 12 «los fados».

⁵ Ms. 295 «semblants»; Ms. BNM 7088 «semejables»; Ms. Escorial S. II. 12 «semejantes».

⁶ Ms. 295 «Sàpies»; Ms. BNM 7088 «Sepas»; Ms. Escorial S. II. 12 «Sepaste».

⁷ Ms. 295 «nodrica»; Ms. BNM 7088 «ama»; Ms. Escorial S. II. 12 «ama».

⁸ Ms. 295 «de hauer paor»; Ms. BNM 7088 «auer pauor»; Ms. Escorial S. II. 12 «aver miedo».

⁹ Ms. 295 «Car»; Ms. BNM 7088 «ca»; Ms. Escorial S. II. 12 «que».

fortuna es de tal natura que sujuga e fuella¹ los flacos² y teme las personas³ fuertes e vigorosas.⁴

Aya: Agora puedes provar si la tu virtud a lugar de fortaleza.

[13r.] Medea: Ningún tiempo⁵ puede⁶ fallecer lugar a la virtud.

Aya: No ay esperanza en el mundo⁷ que muestre vya de fuyda a la tu persecución.⁸

Medea: Quien no pone su esperanza en nada del mundo,⁹ no le cale

¹ Ms. 295 «subjuga e calsigá»; Ms. BNM 7088 «segunda e apremia»; Ms. Escorial S. II. 12 «sojudgar fu ella [sojudga e fuella]».

² Ms. 295 «los flachs»; Ms. BNM 7088 «alos de poco corazón»; Ms. Escorial S. II. 12 «alos flacos».

³ BN 7088 omer «personas».

⁴ Ms. 295 «vigorosos»; Ms. BNM 7088 «vigurosos»; Ms. Escorial S. II. 12 «virtuosas».

⁵ Ms. 295 «Null temps»; Ms. BNM 7088 «En ningund tiempo»; Ms. Escorial S. II. 12 «Nunca».

⁶ Ms. 295 «pot defallir»; Ms. BNM 7088 «fallece»; Ms. Escorial S. II. 12 «pudo [puedo]».

⁷ Escorial S. II. 12 amplifica: «en ninguna cosa en el mundo».

⁸ Ms. 295 «via de fuita a la tu persecucio»; Ms. BNM 7088 «carrera acabada»; Ms. Escorial S. II. 12 «vía de morir e fuyr ala tu presunçión [persecución]».

⁹ Ms. 295 «Qui pcsa se esperanza en res del mon»; Ms. BNM 7088 «La persona que no pone esperanza en las cosas»; Ms. Escorial S. II. 12 «Quien non pone [puede] su esperanza en ninguna cosa».

desesperar.¹

Aya: Sabe,² Medea, que los onbres de tu tierra³ se son ydos⁴ y no te cale confiar en Jaasón, marido tuyo,⁵ et no resta ni remane nada de todas las tus riquezas.⁶

Medea: ¿Y no so yo aquí? Cierito, aquí es Medea presente.⁷ ¿Ves tú⁸ la mar, tierras, las armas, los fuegos, los dioses e los rayos?⁹ Todo aquesto es en mi mano. Ca¹⁰ con mis encantaciones¹¹

¹ Ms. 295 «nol cal desesperar»; Ms. BNM 7088 «cunple que desespere»; Ms. Escorial S.II.12 «non le cale desesperar del mundo».

² Ms. 295 «Sàpies»; Ms. BNM 7088 «Sepas»; Ms. Escorial S.II.12 «Sépaste».

³ Ms. 295 «de la tua terra»; Ms. BNM 7088 «dela tu tierra»; Ms. Escorial S.II.12 «de tu tierra».

⁴ Ms. 295 «sen són anats»; Ms. BNM 7088 «son ydos»; Ms. Escorial S.II.12 «se son ydos».

⁵ Ms. 295 «E no cal confiar en Jason marit teu»; Ms. BNM 7088 «e en Jassón no te cale confiar»; Ms. Escorial S.II.12 «E en Jasón tu marido non te cale confiar».

⁶ Ms. 295 «E not resta nit roman res de totes les tues riquesas»; Ms. BNM 7088 [ho omet]; Ms. Escorial S.II.12 «E así non te queda cosa de todas tus riquezas».

⁷ Ms. 295 «E no són yo ací certes ací es Medea present»; Ms. BNM 7088 [ho omet]; Ms. Escorial S.II.12 «Dy ama e non so yo aquí. Por cierto aquí es Medea presente».

⁸ Ms. 295 «Veus tu»; Ms. BNM 7088 «Ama mía mira»; Ms. Escorial S.II.12 «Vees tu».

⁹ Ms. 295 «la mar les terres les armes los fochs e los lamps»; Ms. BNM 7088 «la mar e los fuegos e los odiosos rrelámpagos las tierras las armas»; Ms. Escorial S.II.12 «la mar las tierras e las arenas [armas] los fuegos los dioses los relámpagos».

hare que todos me obedecerán.¹

¹⁰ Ms. 295 «Car»; Ms. BNM 7088 «e»; Ms. Escorial S. II. 12 «que».

¹¹ Ms. 295 «les mies encantacions»; Ms. BNM 7088 «los mis encantamientos»; Ms. Escorial S. II. 12 «las mis encantaciones».

¹ Ms. 295 «me hobeiran»; Ms. BNM 7088 «me obedescan»; Ms. Escorial S. II. 12 «me obedescerán».